GÜNÜMÜZ ÇOCUK HAKLARININ İLHAM KAYNAĞI OLAN JANUSZ KORCZAK VE ÇOCUK HAKLARI

Senem KAPUCU
191128102

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Disiplinlerarası İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışman: Doç. Dr. Bergen COŞKUN ÖZÜAYDIN

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Ocak, 2023

GÜNÜMÜZ ÇOCUK HAKLARININ İLHAM KAYNAĞI OLAN JANUSZ KORCZAK VE ÇOCUK HAKLARI

Senem KAPUCU
191128102
ORCID: 0000-0001-9960-1217

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Disiplinlerarası İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışman: Doç. Dr. Bergen COŞKUN ÖZÜAYDIN

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Ocak, 2023

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı yaparken, bu çalışmanın her adımında, ne olursa olsun bana destek olan tez danışmanım ve hocam Doç. Dr. Bergen Coşkun Özüaydın'a, lisans ve yüksek lisans dönemlerimde dersini almaktan büyük onur ve mutluluk duyduğum, bilgileri ile ufkumu aydınlatan Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'ye, yüksek lisans dönemi dönemim boyunca ders aldığım Prof. Dr. Betül Çotuksöken'e, Prof. Dr. Sevgi İyi'ye çok teşekkür ederim.

Tez yolculuğumda beni yalnız bırakmayan, cesaretlendiren ve her kaprisimi çeken sevgili annem Vahide Kapucu, babam Erdinç Kapucu ve ablam Işıl Çilem Kapucu Yegin'e minnettarım. Ailemizin bir parçası olmaktan gurur duyuyorum.

Senem KAPUCU

Ocak, 2023

ÖZET

GÜNÜMÜZ ÇOCUK HAKLARININ İLHAM KAYNAĞI OLAN JANUSZ KORCZAK VE ÇOCUK HAKLARI

Senem Kapucu
Yüksek Lisans Tezi
İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Tezli Yüksek Lisans
Danışman: Doç. Dr. Bergen Coşkun Özüaydın
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2023

Bu tez, Polonyalı pediatrist Dr. Janusz Korczak'ın, çocuklar ve çocukların hakları hakkındaki düşüncelerine dair bir değerlendirmedir. Tezde, Korczak'ın deneyimleri ve onun başta çocuğun saygı hakkı düşüncesi olmak üzere çocuklarla ilgili düşünceleri, günümüz çocuk haklarına etkisi bakımından ele alınmaktadır.

Korczak, yirminci yüzyılın başında, çocuk haklarıyla ilgili çok az çalışmanın olduğu bir dönemde, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin temel ilkeleri olan yaşama hakkını, gelişme hakkını, çocuğun üstün yararı ilkesini ve katılım hakkını ilk kez düşünenlerden biri olmuştur. Bu tezde, onun çocuklarla ve çocukların haklarıyla ilgili çalışmaları, çocuk haklarına katkısı bağlamında tartışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Janusz Korczak, Çocuk, Çocuk Hakları, İnsan Hakları

ABSTRACT

JANUSZ KORCZAK, INSPIRATION FOR TODAY'S CHILDREN'S RIGHTS AND CHILDREN'S RIGHTS

Senem Kapucu
Master Thesis
Department of Human Rights
Human Rights Programme with Thesis
Advisor: Doç. Dr. Bergen Coşkun Özüaydın
Maltepe University Graduate School, 2023

This thesis is an evaluation of Polish paediatrician Dr. Janusz Korczak's ideas about children and children's rights. The thesis discusses Korczak's experiences and his ideas about children, in particular the idea of the child's right to respect, in terms of their impact on children's rights today.

Korczak was one of the first to consider the fundamental principles of the Convention on the Rights of the Child: the right to life, the right to development, the best interests of the child, and the right to participate, at the beginning of the twentieth century, at a time when there was little work on the rights of the child. In this thesis, his work on children and children's rights is discussed in the context of his contribution to children's rights.

Key Words: Janusz Korczak, Child, Convention on the Rights of the Child, Human Rights

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii

TEŞEKKÜR iv

ÖZET v

ABSTRACT vi

İÇİNDEKİLER vii

KISALTMALAR viii

BÖLÜM 1: GİRİŞ 1

BÖLÜM 2: İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA ÇOCUK HAKLARI 6

2.1. İnsan Hakları 6

2.2. Çocuk Hakları 16

BÖLÜM 3: ÇOCUK HAKLARININ İLHAM KAYNAĞI: JANUSZ KORCZAK VE ÇOCUK HAKLARI 24

3.1. Bir Çocuk Nasıl Sevilmeli'de Çocuk Hakları 27

3.2. Çocuğun Saygı Hakkı 33

3.3. Çocuğun Kendi Olma Hakkı 36

BÖLÜM 4: SONUÇ VE ÖNERİLER 38

KAYNAKÇA 42

ÖZGEÇMİŞ 50

KISALTMALAR

BM	Birleşmiş Milletler
BMÇHK	Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komisyonu
ÇHS	Çocuk Hakları Sözleşmesi
FCIT	Florida Center For Industructional Technology
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
İHB	İnsan Hakları Bildirgesi
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

BÖLÜM 1: GİRİŞ

İnsan haklarına konu olan ve hakları korunmaya çalışılan tüm insanların bir zamanlar çocuk olduğunu ve bir çocuğun nasıl bir insana dönüşeceğinin büyük oranda çocukluğuna bağlı olduğunu düşünecek olduğumuzda, çocukluğun insan hayatında ne kadar önemli bir dönem olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Ancak buna rağmen çocukluk dönemi ve çocuklar uzun bir süre ihmal edilmiş, iyi bir insan olmanın iyi bir çocukluk geçirmekle bağlantısı görmezden gelinmiştir. Çocukların özel olarak korunmaya muhtaç oldukları ve birtakım haklara sahip oldukları anlayışı ise çok daha sonraları ortaya çıkmıştır.

Ancak bu tezin konusunu oluşturan biri vardır ki o, çocukların korunması gereken varlıklar olduğu düşüncesinin ötesinde, onların insan olarak değerini vurgulamış ve kendilerine özgü hakları olduğundan söz etmiş ve bu düşünceleriyle de kendisinden sonra çocuklarla ve çocuk haklarıyla ilgili olarak yapılan çalışmalara ışık tutmuştur. Bu kişi Polonyalı Doktor Janusz Korczak'tır. Bu tezde, onun çocuğa ilişkin anlayışı ve çalışmalarıyla günümüz çocuk hakları anlayışı arasında bağlantılar kurulacak ve onun çalışmalarının bugünkü çocuk hakları anlayışımızda ne oranda etkili olduğu tartışılacaktır.

Çocuk denilince akla ilk gelen tanım Birleşmiş Milletler'in çocuk tanımıdır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre 18 yaşına basana kadar her insan çocuk sayılmaktadır. Çocuğun ne olduğuna dair pek çok tanım yapılmış olsa da, çocuğu tam anlamıyla tanımlamak neredeyse mümkün değildir. Davranışlarına, eylemlerine, biyolojik ve psikolojik açıdan gelişimine göre farklı bilim dalları çocuğu farklı açılardan ele almaktadır. Çocukluk tanımı ve çocuğun toplum içerisindeki yeri çağlar boyunca değişkenlik göstermiştir. Önceleri çocuğun yetişkinlerden hiçbir farkı olmadığı düşünülmüş, hatta onlardan ailenin geçimine katkıda bulunmaları beklenmiş ancak bir süre sonra çocuk istismarları, çocuk ölümleri gibi istenmeyen sonuçlar ortaya çıkınca, çocukların özel olarak korunmaları gerektiği anlaşılmış, zamanla kendilerine özgü oyuncakları ve oyun oynayacak zamanları olması gerektiği gibi bazı özel ihtiyaçları da anlaşılmış ve böylece çocuklar toplumdaki yerlerini zaman içinde elde edebilmiştir.

Zamanla toplumda kayda değer bir yer edinmiş olmalarına rağmen, yine de çocuklar, geçmişten günümüze kadar hep arka plana itilmiş, birer birey olarak değil, yetişkinlerin birer kopyası, daha erişkin olmamış kişiler ve insanların 'takıntıları' olarak görülmüştür. Oysa Korczak, diğer yetişkinlerin aksine, çocukların insanların takıntıları olmadığını, özgür ve bağımsız kişiler olduklarını ifade etmiştir (Gören, 2017, s. 67). Korczak, çocukların sadece kendilerine ait oldukları düşüncesini de gözler önüne sermiştir. Çünkü çocuklar anne ve babalarından ayrı birer insan olacak, büyüdüklerinde ailelerinin kararlarını olduğu gibi kabul etmek yerine kendi kararlarını vereceklerdir. Korczak, çocukların zor geçen büyüme süreçlerinin de saygı görmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Ailelere kusursuz çocuk tanımından vazgeçmelerini, çocuğun gelişim sürecine ve çocuğun kişiliğine saygı duyulması gerektiğini söylemiştir (Korczak, 2001). Korczak bu sözleri 20. yüzyılın başında söylemiştir ancak bugün bile dünyanın pek çok yerinde, özellikle güç şartlarda yaşayan çocukların büyüme süreçlerine saygı duyulmamakta, çocuklar büyükler gibi davranmaya ve çalıştırılmaya zorlanmakta ve pek çok çocuğun hakları ihlal edilmektedir. İnsan onurunun aynı zamanda çocukların da insan onuru olduğu hesaba katılmamaktadır.

Dünya tarihinde, insanlığı çocuklar hakkında özel olarak düşünmeye zorlayan, Birinci Dünya Savaşı olmuştur. Savaştan en çok zarar gören, ailelerini yitiren, yoksullaşan, ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan çocuklardır. Bu da insanlığa, çocukların özel olarak korunması için bir şeyler yapılması gerektiğini düşündürmüştür. 1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından hazırlanan ve Korczak'ın kimi açılardan eleştirdiği Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi, çocuklar için uluslararası alanda yapılan ilk çalışmadır. Ancak ne yazık ki beyanname tam olarak uygulanamadan ve tüm dünyada yaygınlaşmadan bir başka dünya savaşıyla çocukların özel durumları ve hakları da rafa kaldırılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, İkinci Dünya Savaşı'nda da çocuklar savaştan en çok zarar gören gruplar arasında yer almıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında da çocukların hakları ve özel olarak korunma ihtiyaçları gündeme gelmiş, yıllar süren çalışmaların sonucunda 20 Kasım 1959'da Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi

ilan edilmiş ancak çocukların haklarından tam olarak söz edebilmek için bir otuz yıl daha beklemek gerekmiştir. Çocukların hakları ancak 20 Kasım 1989 tarihinde Çocuk Hakları Sözleşmesi ile bütün dünyada kabul edilmiştir.

Fakat her şeye rağmen bugün de savaşlardan, göçlerden, ekonomik krizlerden, kıtlıktan, kısacası insanların haklarının ihlal edildiği tüm durumlardan en çok etkilenen çocuklar olmaya devam etmektedir. Dünya'nın herhangi bir yerinde, geçici barınma merkezlerinde ya da yaşadıkları şehirlerde yaşam mücadelesi veren çocuklar, beslenme, barınma, sağlık ve daha sayabileceğimiz bir sürü olumsuzlukla boğuşmaktadır. Dünyanın kimi yerlerinde ise çeşitli sebeplerden dolayı evsiz kalan çocuklar, çadırlarda barınma mücadelesi vermekte, ısınamamakta yeterli besin alamadıkları için hastalanmakta hatta ölmektedirler. Ya da kimi çocuklar yaşadıkları şehirlerde yemek yiyebilmek umuduyla para kazanmaya çalışmakta, dilendirilmekte ve oyun oynamak yerine ailelerini geçindirmenin yükünü sırtlamakta, bir yandan da hastalıkla, ölümle ve taciz korkusuyla boğuşmaktadır.

Çocukların haklarının gerektirdiği hassasiyeti ilk fark edenlerden biri olan, İkinci Dünya Savaşı sırasında da bir yetimhanenin idarecisi ve doktoru olarak görev yapan Januzs Korczak ise Çocuk Hakları Sözleşmesi kabul edilmeden çok uzun zaman önce çocuklar için '*Magna Carta Libertatis*' istemiştir. Bir tür çocuklar için özgürlük sözleşmesi olan bu çocuk *Magna Carta*'sını kendi yetimhanesinde uygulamaya çalışmıştır. Korczak *'Bir Çocuk Nasıl Sevilmeli'* adlı kitabında çocukların 'henüz yetişkin hale gelmemiş olanlar' olarak görüldüğünü ve bunun böyle olmaması gerektiğini savunmuştur. O, çocukların bağımsız kişiler olarak görülmesi gerektiğini belirtmiş ve kişiliklerine saygı gösterilmesini istemiştir. Çocukların temel hakların taşıyıcıları olduğunu, onların büyüyünce insan olmayacaklarını zaten şimdiden insan olduklarını ancak hak ettikleri saygıyı görmediklerini ifade etmiştir (Korczak, 2001, s. 7-15).

Bu tezin ikinci bölümünde, insan hakları düşüncesiyle bağlantısı içinde çocuk hakları düşüncesi açıklanmış ve çocuk haklarının insan haklarının çocuklar için özel olarak gerektirdiği haklar olduğu fikri üzerinde durulmuştur. Öncelikle İoanna Kuçuradi'nin görüşleri ışığında hakların insan olan herkese sağlanması gereken şeyler olduğu

belirtilerek, insan haklarının, insan onuru (human dignity) ile ilgisi açıklanmıştır. Daha sonra insanın değeri, insan onuru ve insan hakları düşüncesi, çocuk hakları ile ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde ayrıca, uluslararası alanda çocuk hakları düşüncesini içeren sözleşme, beyanname ve bildirgeler ele alınarak onların yıllar içindeki değişimi ve gelişimi gösterilmiştir. Çocuklarla ilgili olarak ele alınan beyanname ve sözleşmeleri tarihsel bir sıra içinde incelemek, çocuğun gelişimi, eğitimi, tedavi görmesi ve istismardan korunmasına ek olarak çocuğun ruhsal ve kültürel ihtiyaçlarının çok daha sonraları gündeme geldiğini görmemizi sağlamıştır. Yani çocuğun insani gelişimi, Korczak'ın uzun yıllar önceki görüşlerini bir kenara bırakılacak olursa, çocuk hakları açısından en son düşünülen şey olmuştur.

Tezin üçüncü bölümünde İkinci Dünya Savaşı'nı yaşamış olan ve yetimhanedeki 200 çocuk ile birlikte hiç düşünmeden Treblinka Kampı'nda ölüme yürüyen, günümüz çocuk haklarının temel ilkelerini oluşturan ve hatta günümüz çocuk haklarının babası olarak anılan Janusz Korczak'ın, "*Bir Çocuk Nasıl Sevilmeli"* adlı kitabında çocuklar için istediği temel haklar, çocuğun yaşamı ve çocuğa saygı hakkındaki fikirleri ele alınmıştır. Bu bölümde, Korczak'ın düşünce yapısının ve müdürü olduğu yetimhaneyi yönetiş şeklinin zamanına göre çok farklı olduğu, çocuklara saygı duyması, zamanına göre radikal eğitim teknikleri uygulaması, çocuğun etrafında ve çocuktan doğan bir eğitim tekniği inşa etmesi, çocuklar ve yetişkinler arasında bir nevi köprü kurması anlatılmıştır.

Bu bölümde ayrıca çocuğa saygı hakkından ve çocuğun kendi olma hakkından söz edilmiş, Korczak'ın çocukların ileride kendilerine güvenen, sağlıklı bireyler olabilmeleri için onlara nasıl davranılması gerektiğine dair düşüncelerine yer verilmiştir.

Bu tezde, Janusz Korczak'ın çocuk hakları anlayışı ve çocukların sahip olması gerektiğini düşündüğü haklar ile günümüz çocuk hakları anlayışı karşılaştırılmış ve Korczak'ın bu konudaki öncü niteliğindeki fikirlerine yer verilerek, konuyla ilgili literatürde adı çok fazla anılmayan Korczak'ın çocuklar ve hakları açısından önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle tez boyunca Janusz Korczak'ın

düşüncelerinin izinden gidilerek, onların fiziksel ihtiyaçlarının giderilmesi bir yana günümüzde hala bir birey olarak görülmediği üzerinde durulmuş ve onların erişkinliğe ulaşana kadar kendilerine özgü hayatları olması gerektiği düşüncesi savunulmuş, aynı zamanda da her ne olursa olsun kötü muamelelerden ve hak ihlallerinden korunmaları gerektiği anlatılmaya ve tartışılmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM 2: İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA ÇOCUK HAKLARI

2.1. İnsan Hakları

Çocukların insan hakları olarak tanımladığımız 'Çocuk Hakları' kavramını, insan hakları kavramını ve insan hakları kavramının ilişkili olduğu bazı temel kavramları bilmeden anlamak mümkün değildir. Neredeyse hemen herkesin ezbere söyleyeceği gibi, insan hakları, insanların sadece insan oldukları için sahip oldukları haklardır ve insan hakları 10 Aralık 1948 tarihinde ilan edilen 'İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ifade edilen 30 madde ile uluslararası platformda tartışılır olmuştur.

Çocuk haklarını anlamak için öncelikle insan haklarını anlamak gerektiği su götürmez bir gerçektir. Çünkü, çocuk hakları denilen kavram, çocukların insan hakları ve bunun gerektirdikleridir. Her insan için, tek tek birtakım gerekleri dile getirir insan hakları. Bunlar, insanın değerini koruma ve tanıma arzuları olarak karşımıza çıkar, yani, insanları sadece insan oldukları için koruma arzusu olarak (Kuçuradi, 2016b, s. 73). İnsan hakları denilen kavram, hem hangi hakların insan hakları kavramı içerisinde girdiğinin belirlenmesi için bir ölçüt oluşturur, hem de bu hakların niçin her zaman, herkes için ve her yerde savunulması gerektiğini anlatır (Yavlal-Gedik, 2003, s. 13).

İnsan haklarının üç temel özelliği dikkati çekmektedir bunlar da evrensellik, bütünlük ve devredilemezliktir. Yani bu haklar evrende yaşayan, insan olan herkes için sağlanmalıdır, aynı zamanda hakların herhangi birinden feragat edilmeden hepsi sağlanmalıdır ve elbette ki hiçbir insanın bu haklarından vazgeçmesi ya da onları bir başkasına devretmesi mümkün olmayacaktır. Aynı durum çocuk hakları için de geçerlidir. Dünya üzerinde yaşayan bütün çocukların, bütün hakları korunmalıdır ve hiçbir çocuk hiçbir hakkından vazgeçmek zorunda kalmamalıdır. Örneğin bir ülkenin vatandaşı olabilme hakkını elde etmenin bedeli anne ve babasından vazgeçmek olmamalıdır.

Peki ya insan haklarının öznesi olan 'insan' ve dolayısıyla da çocuk nedir? Çocuğun özel durumuna bakmadan önce insanın ne olduğu üzerinde durmak gerekmektedir.

Felsefi antropolojiye göre insan, yapıp-eden bir varlıktır. İnsan bir 'akıl varlığı'dır ve her şeyi aklıyla yapar. Pratik aklın temsilcisidir ve eylem alanının aktörüdür (Mengüşoğlu, 2017). Sanat, bilgi, bilim, teknikten ve daha pek çok şeyden söz ettiğimiz her durumda insanın başarılarından söz etmiş oluruz. Felsefi antropoloji insanı, ortaya koymuş olduğu başarıları bağlamında ele alır. Bu başarılarından dolayı insan devlet kuran, isteyen, bilen ve daha pek çok şeyi yapabilen bir varlıktır. İnsan, başka varlık alanına katılmadan özel bir varlık alanı olarak görülmüştür. Bu da bizi insan fenomenlerine, insanın ortaya koyduğu eğitim, bilim, sanat gibi başarılara götürür. Bunlar insanın varlık olanaklarının hayata geçmesi ile ortaya çıkar. Felsefi antropoloji açısından baktığımızda, insan denen varlığın başarılarından biri de insan hakları düşüncesi olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan, insanı, aslında yine kendinden ve kendisinin yapabileceklerinden ya da doğanın neden olabileceği kimi felaketlerden korumak için insan hakları düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Aynı şekilde çocuk hakları düşüncesi de çocukları, insanların onlara verebileceği kimi zararlardan korumak için ortaya çıkmıştır.

İoanna Kuçuradi'ye göre, insan hakları bir fikirdir. İnsanlar, diğer varlıkların yapamadıkları şeyleri yaparlar, bu yapabilirliklerinin, olanaklarının ve bu yeteneklerin gelişmesi için de belirli bir şekilde muamele görmelidirler ve aynı şekilde muamele etmelidirler. Kuçuradi, insan haklarının bu bağlamda etik ilkeler olduğunu, yani insanların birbirlerine davranışlarıyla ilgili etik eylem ilkeleri olduğundan bahseder. Her insanla ilgili bazı gerekleri dile getiren insan hakları karşımıza insanları yalnızca insan oldukları için koruma istemleri olarak ortaya çıkar (Kuçuradi, 2016b, s. 73).

Her ne kadar insan haklarının insanların sadece insan olmalarından kaynaklanan haklar olduğu ve insanların sonsuza dek bu haklara sahip olmaları gerektiği düşüncesi, bu konudaki en yaygın düşünce olsa da (Healy, 2008, s. 736) bazı uzmanlar insan haklarının evrensel olmaması gerektiğini ve kültürlere göre, insanların kendi standartlarına göre şekillenmesi gerektiğini savunmaktadırlar. (Varlı, 2020, s. 624). Ancak insan haklarının evrensel olmaması görüşünün benimsenmesi, insan haklarının farklı kültürlere uyum sağlamasından çok, insan haklarının istismara uğrayacağı, ülkelerin yönetiliş şekillerine/kültürlerine göre şekillendirilmeye çalışılacağı ve bunun sonucunda dezavantajlı grupta bulunan başta çocuklar ve kadınlar olmak üzere birçok

kişinin haklarının göz ardı edilebileceği düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle insan haklarının kültüre bağlı olarak farklı uygulamalar içerebileceği düşüncesi son derece hatalı görünmektedir.

İnsan hakları düşüncesine antropontolojik açıdan bakmak da mümkündür. Betül Çotuksöken'in ortaya koyduğu antropontoloji'ye göre ise insan arada olan bir varlıktır. İnsan varolmasıyla, düşünmesiyle, özetle, bilmesiyle ve bu bildiklerini başkalarına aktarmasıyla, arada oluşunu gösterir. Arada olduğundan dolayı sorunları, gerilimleri fark eden insan soru soran bir varlıktır ve soru soran bir varlık olduğu için sorularına farklı bilgilenme ve düşünme ortamlarında cevap bulur. İnsanın arada oluşundan kaynaklanan bunalımlar ve gerilimlere ilişkin cevap araması, 'insan hakları' kavramı dediğimiz kavramda karşılığını bulmuştur. Bu kavram, gerilimlerin ve bunalımların üstesinden gelmek için insanın yaratıp kurduğu bir kavramdır. Böylece insan hakları kavramı, sorunları saptamaya ve sonunda da çözmeye yarayan bir kavram olarak karşımıza çıkar (Çotuksöken, 2017, s. 4).

> Nasıl bir kavramdır insan hakları? İnsan hakları dediğimiz kavram da her kavram gibi olup biteni, yaşananı, tekil olanı, insanın dış dünya durumunu, nesneye ilişkin olanı yani özetle bir dünya vaziyetini çevreleyen fikri bir varolandır. İnsanın belirli bir durumu, belirli bir insani durumu anlamlandırmasına destek olur ve bilginin artmasını sağlar. Yine insan hakları dediğimiz kavram, bazı amaçları bulunan eğitim ortamlarında sonradan edinilip öğrenilmiş bir kavramdır (Çotuksöken, 2019, s. 13).

Betül Çotuksöken'e göre (2012) insan hakları kavramı, öğrenilmiş bir kavramdır. İnsanın belli bir vaziyeti, çoğunluğun belli bir insanlık vaziyetini anlamasına ve anlamlandırmasına destek olur ve bilginin çoğalmasını sağlar. Bu açıdan insan hakları kavramının masa ya da sandalye gibi somut bir olgu olmadığı, insanlarla ilgili olarak, canlı ve cansız tüm dünyayla, insanlarla olan eylemlerde ya da davranışlarda göründüğü açıktır. İnsan, dünyaya geldiği andan itibaren gezegeni ve kendini değiştirir, müdahalelerde bulunur, insan haklarını dolaylı da olsa korur. Örneğin, sağlık içinde doğal bir çevrede yaşama hakkını korur ya da ihlal eder. Davranışların temelinde bulunan kavramsal arka planda, insanın başkasına, kendine ve insan olmayan her türlü

varlığa ne şekilde ve nasıl davranacağının belirlenmesi, düşünen bir varlık olan insanı, insan hakları kavramına götürür.

Tek tek insan hakları, insan onurunun pratikteki gerektirdikleridir, insan hakları tüm kişilerden insanın değerini yani evrendeki yerini koruyan bir muameleyi öteki tüm kişilere göstermelerini ister. Bundandır ki, insan hakları 'evrensel' normlardır (Kuçuradi, 2016a, s. 71).

'Temel kişi hak ve özgürlükleri' olarak da ifade edilen insan hakları söylemi, her bir kişinin birtakım özgürlüklere ve temel haklara sahip olduğu düşüncesidir. Her bir kişinin, sadece insan olduğu için, temel hakları olduğu farz edilmekte ve bu haklara da insan hakları denilmektedir (Tepe, 2019, s. 9).

Haklar, zaman zaman farklı kişilerce farklı yorumlanmış ve anlamlandırılmıştır. Her dönemde bir 'hak' kavramı olsa da, içerik olarak farklılıkları vardır. Henry Shue'ya göre hak, haklı bir istemin akıl temelini oluşturur. Bir insanın belli bir hakkı olduğu takdirde, o haktan yararlanabilmesinin güvence altına alınabilmesinin gerekçeleri mevcuttur. Bu yüzden güvencelerin sağlanması gerekecektir. Öyle ki bir hak, haklı bir talebin temelidir, insanların sadece diretebilecekleri değil diretmeleri gereken bir şeydir. Hakları tanımayan kişiler, direnişle karşı karşıya geldikleri zaman yakınmamalıdırlar. Haklar, dileyişleri, istekleri, dilekleri haklı çıkartmak için değildirler. İstemlere yol açtığı için, haklara sahip olmamızın insan onuru ile sıkı bir bağı bulunur (Shue, 2016, s. 40). Shue'ya göre temel hakların ayırt edici özelliği, o haklardan yararlanmanın, diğer tüm haklardan yararlanılması için esas olmasıdır. Temel olmayan hakların temel olan haklar için feda edilebilir olduğu ancak, temel hakların feda edildiği takdirde insanın kendi kendisine yenik düşeceği, temel haklar reddedildiği takdirde insanların başka hiçbir haktan faydalanamayacağı ve bu açıdan bütün insanların makul bir nedenle tüm insanlar için hakları istemesi gerektiğini belirtir (Payne, 2008, s. 2).

Ayşe Buğra ise insan haklarını, insanın kendisi olması ve içinde yaşadığı toplumsal düzene kendi olarak katılması ve kendi olarak varolması olarak tanımlar. İnsanın 'ben' dediği kendisinin aslında hem tarihsel ve hem de kültürel bir ürün olduğu, hem de bu

tarihsel ve kültürel duruma direndiği bir gerçektir. Örneğin, bir insanın, görücü usulü evliliklerin adet olduğu bir yerde bunu reddetmesi başına bela getirmesi kaçınılmazdır ancak, bu direniş ve bu karşı çıkış insan hakları kavramından bağımsız bir kavram değildir (Buğra, 2004, s. 225).

Nic Klecker, insan haklarının güvenceden çok istemler olduğunu, temel hakların da bu istemlerin bilincinde olan insanların yani, insan haklarını bilen kişilerin sayısının artması ile güvence altına alınabileceğini söylemiştir. İnsanın, temel hakların çiğnenmesinde en büyük tehlike olduğunu ve dünyanın her yerinde temel hakların çiğnendiğini belirtir. Savaşlar, kıtlıklar, baskı, insanların güç sahibi ve zengin bazı kişiler tarafından ezilmesi gibi sebeplerle olduğundan bahseder (Kuçuradi, 2016b, s. 211). Buradan hareketle Klecker, insan hakları eşitliğinin ütopik olduğunu ve her insan için örneğin, sağlık ve mutluluğun gerçek olamayacağını söyler.

Bugün insan haklarıyla ilgili hangi belgeyi açarsak açalım karşımıza çıkan ilk kavram "insan onuru"dur. İnsan hakları dediğimiz haklar da zaten insan onurunu korumak ve geliştirmek için her tek insana sağlanması gereken haklardır. İnsan onurunu anlamak için öncelikle, 'insanın değeri'ni anlamak gerekmektedir

İoanna Kuçuradi'ye göre insan onuru, insan haklarının dayanak noktasıdır. İnsanın değerinin farkındalığıdır. Tek tek insanın gerçekleştirebileceği olanakların nesnel koşullarıdır. İnsanın yapısal olanaklarının gerçekleşeceği bir şekilde muamele görmesine değen bir değerdir (Kuçuradi, 2016a, s. 72). O halde önce, insanın değerinin neliği üzerinde durmak gerekmektedir.

Kuçuradi'ye göre, insanın değeri denildiğinde, insanın tüm canlılar arasındaki özel yerini anlarız. İnsanı diğer canlılardan farklı yapan olanakları ve özelliklerinin tümü insanın değerini oluşturur. Bunlar, insana has etkinlikler veya etkinliklerin ürünleridir. İnsanın diğer canlılarla müşterek taşıdıkları ilave özelliklerdir. Bu olanaklar ya da özellikler 'insanın değerini' veya 'onurunu' oluştururlar. (Kuçuradi, 2016a, s. 2).

Değer, bir şeyin değeri, kendisi ile benzer türden olan şeyler arasındaki özel konumudur. O halde bir şeyin değerliliği, kendisiyle benzer türden olan şeyler

arasındaki konumundan dolayı insanla olan özel ilgisi, insan için taşıdığı özel manadır (Kuçuradi, 2018, s. 40). Değer, sadece insanla ve insanın başarıları ile ilgilidir. Buradan hareketle, bir şeyin değerine, onu kendisine benzeyen diğer şeylerle karşılaştırarak görebiliriz. Örneğin, bir kitabın değerini anlamak için başka kitaplarla karşılaştırırız ve başka kitaplardan farklı/üstün yönlerini görürüz.

'İnsanın değeri' derken anlatmaya çalışılan, insanın, tür olarak insanın, öteki varlıklarla (insan olmayan diğer şeylerle) ilişkisi bakımından özel durumu, bir diğer anlatışla insanın varlıktaki özel yeridir. Hayata gelen herkesin beslenme, eğitilme, yaşama hakkı vardır. Çeşitli uluslararası bildiri ve belgelerde yer alan ama her gün çiğnenen, 'insan hakları' adı altında yer alan haklar, temellerini insanın değerinde bulurlar (Kuçuradi, 2018, s. 40) İnsan hakları, tür olarak insanın değerini oluşturur. Nesnel olarak bu olanakların gerçekleşebilmesidir. Norm olarak ortaya konduğu zaman, insanların bu olanakları gerçekleştirebilmeleri, birbirlerine nasıl davranmaları, birbirlerine karşı nasıl muamele görmeleri ve birbirlerine muamele göstermeleri gereğini dile getirirler (Kuçuradi, 2016a, s. 72)

İnsanın değeriyle bağlantılı olarak düşünebileceğimiz insan onuruna ise onur kelimesinden yola çıkarak farklı açılardan yaklaşmak mümkündür. 'Onur' kelimesi, Türkçe'de, latincedeki *'digtinas'* kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Sosyal bağlamdaki bir konumu ya da bir şeyi çağrıştırır (Shultziner, 2003) ve *'human dignity'* dediğimiz kavramı oluşturur. Türk Dil Kurumu'nun 1975 baskılı Felsefe Terimleri Sözlüğünde ise onur, şu şekilde anlatılmıştır: insanın, düşünen, duyan ve özgür bir varlık olarak üstlendiği değer, insan olarak insanın değeri. Kant'a göre onurlu bir varlık olması açısından insanın, hiçbir zaman araç olarak kullanılmamasıdır (Akarsu, 1975, s. 129). Ancak, insanın sadece insan olarak değeri ile onur kavramının bir arada kullanımı daha doğru bir tanım olacaktır. Bir başka sözlük olan Oxford sözlüğünde geçen tanıma göre onur, başkalarına karşı saygı duymaktadır (Oxford, 2022).

İoanna Kuçuradi'nin insan anlayışından yola çıkacak olduğumuzda ise bu kavram, insanın değerinin farkındalığına işaret eder. Her insanın yapısal olanaklarını gerçekleştirebilecek şekilde muamele görmeye layık kılan bu değerdir. İnsanın nesnel değerinin öznel bir karşılığı olan insan onuru, insanın değerinin antropolojik

bilgisinden, insan türünün olanaklarının, yapısal özelliklerinin bilgisinden ve tarihteki insan başarılarının bilgisinden oluşur (Kuçuradi, 2016a, s. 72). Böylelikle, biraz önce bahsettiğimiz özellikleri korumak, insanın kişideki olanaklarını geliştirmek, insan olan herkesin ödevidir. Bu imkanların her bir kişide tek tek korunmasını istemek, insanın değerini yani varlıktaki yerini, kendi değerimizi korumayı istemektir. Bunun anlamı da kişileri sırf insan oldukları için korumayı istemektir (Kuçuradi, 2016a, s. 40).

İnsan onuruna ve kendi onurumuza, uğradığımız muameleyle değil başkalarına yaptığımız muamelelerle zarar veririz. Çünkü bir şeyi yapıp yapmamak bizim kendi elimizdedir. Diğer insanlarla olan ilişkilerimizde insan onurunun gerektirdiği gibi bir eylemede bulunmak, eylemimiz başkasına yönelse dahi, kendimiz ile olan ilişkimizin bir sonucudur (Kuçuradi, 2006, s. 69). Burada anlatılan şey, insan onuruna kendi yaptıklarımızla zarar verebilecek olmamızdır. İnsan onuru, insanın ayırt edici özelliğidir. Her insanın insan olduğu için taşıyıp, paylaştığı bir şeydir.

Mercier'e göre ise insan onuru, insanın hakkı olan hakları almasının sonucu olarak ortaya çıkar. Mercier, insanların bu haklara yaraşır şekilde davranması gerektiğini ve bu haklara sahip oldukları için memnuniyetlerini göstermeleri gerektiğini söyler. Ayrıca hakların insanlara bazı ödevler yüklediğinden söz eder. Bu görüşün temel haklar açısından kabul görmesi pek mümkün değildir. Çünkü insan hakları, kişilerin karşılığında hiçbir şey yapmalarına gerek kalmadan, sırf insan oldukları için sahip oldukları haklardır. Evrensel Bildirge'nin ilk maddesinde "özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar" ibaresiyle bu açık bir şekilde ifade edilir. Sadece insan olarak doğmuş olmak, insan haklarına sahip olmak için yeterlidir ve bir kişinin gösterdiği alçakgönüllülüğün ne kadar çok olduğuna bakılıp o kişiye daha fazla hak verilmesi gerektiğinin savunulması, insan hakları düşüncesine tamamen ters düşmektedir.

Mercier'e göre onur denilen kavram, değerli olan bir şeyin özelliğidir. İnsan onuru, insanın hakkı olan hakları elde etmesi neticesinde ortaya çıkabilir. İnsanın da, bu haklara sahip olduğu için övünmemesi, aksine, minnettar olması gerekir (Mercier, 2016, s. 25). Onur ve onurun tamamlayıcı şartlarına beraber sahip olan kişilerin her zaman takdir gören insanlar olduklarını, bu iki koşula sahip olmayan insanların ise az kişiliklere sahip olduğu ve insan olma durumunu tam yerine getirdikleri söylenemez. Az

kişiliğe sahip olan insanlardan kastedilen, onur durumuna ulaşmış olmaktan müteşekkir olmayan ve bu haklara layık olmadıklarını düşünen insanlar olduğudur. Mercier, daha sonra onur kavramının böbürlenmenin karşıtı olan tevazu, alçakgönüllülük ve gösterişsizliğin uç noktası olmasından dolayı onurun tamamlayıcısının *alçakgönüllülük* olduğundan bahseder. Yani, insan onuruna hiçbir zaman ve hiçbir koşulda zarar gelmeyeceğini belirtir. İnsan olma durumuna zarar getirenin farklı bir durum olan aşağılanma olduğundan söz eder. Çünkü bir insanın aşağılanması demek, o kişiye bazı hakların tanınmaması ve bu nedenden dolayı insan olma durumuna zarar gelmesidir. Mercier daha sonrasında bazı grupların diğer insan gruplarına nazaran daha fazla alçakgönüllülük için zorlandıklarını, yani aşağılandıklarını, bu sebeple de haksızlığa uğradıklarını, bazı insan gruplarının ise daha fazla onurlandırıldığını, fazladan haklar verildiğini belirtir (Mercier, 2016, s. 27). Alçakgönüllü olmanın, insan onuru ile örtüşmeyeceği, çünkü insan onurunun insanın değerinin farkındalığında olması, alçakgönüllülük gösteren birisinin kendi değerini hiçe sayması olarak

Yaşadığımız toplumda saygı duyulmayan bir kişi insan onuruna sahip midir? Ya da kişi yapıp etmeleriyle mi saygıyı kazanmaktadır? Eğer yanıt evet ise, onur, değer ve saygınlık sözcükleri ile eşanlamlı bir hale gelir ve toplum yaşamında saygınlığı sarsılmış bir kişinin ya da kişilerin onursuz olduğu düşüncesi oluşmuş olur. Böyle bir yanılgının olmaması için, onuru, insanın servetini, davranışlarını ve kişilik özelliklerini önemsemeden, insanı sadece insan olduğu için kıymetlendirip tarif etmek gerekir. O halde insan onuru kavramı 'insanın sadece insan olmasından dolayı saygıya layık, değerli bir varlık olması' şeklinde tarif edilebilir (Parmaksızoğlu, 2018, s. 229).

Ancak insan onurunu sadece felsefi bilgi ile açıklamak yeterli olmayacaktır. İnsan onuru kavramının bir de hukuki yönü vardır. Robert L. Barrosso, hukuki amaçlar açısından insan onurunun karşımıza üç farklı şekilde çıkacağını belirtir. Bunlar, her insanın özgür ve eşit olması sebebiyle seçimlerini kendisinin yapabilmesi ve en iyisini belirleyebilmesi, insanların insan oldukları için bulundukları özel yeri koruma istemleri olması ve son olarak da insan onuru kavramının toplumsal bir değer olarak görülmesidir (Çelik, 2019, s. 289). Buradan hareketle, insan onuruna bir zarar gelmeyeceği garantisinin verilmeyeceği anlaşılabilir. İnsan onurunun toplumsal bir değer olarak atfedilmesi, insanın değerini zedeleyebilir.

İnsanın bulunduğu yerde insan onurunun bulunduğu mutlak kabul gerektirir. İnsanı insana, topluma ve devlete karşı koruyacak olan hukuktur ve hukuk için insan onuru mutlak kabul gören bir kavramdır. İnsan onuru dediğimiz şey, insanın bilhassa kendisine karşı korunmasını da gerektirir. Kişinin manevi ya da maddi bütünlüğüne, şahsiyetine karşı insanlık dışı davranışlara boyun eğmesi de insan onuru nedeni ile mümkün olmamalıdır. İnsan onuru, modern anlayışla beraber, kolluk kuvvetlerinin insan onurunu müdafaa etmesi nedeniyle kamu düzeninin bir unsuru olarak kabul edilmiştir ve korumak amacı ile kolluk işlemleri yapabileceği söylenmiştir (Seymen Çakar, 2012, s. 3).

Tarihsel olarak insan haklarından söz ederken, karşımıza çıkan ilk belge, 1215 yılında imzalanan *Magna Carta*dır. O zamanki kralın yetkilerinin sınırlandırılması, kişilerin hak ve özgürlüklerinin korunmasında mühim bir girişim olmuş, devlet yetkililerinin halk üzerindeki gücüne sınırlama getirmiştir (Başçı, 2020, s. 228).

1776 yılında kabul edilen *Virginia Haklar Beyannamesi* ise, Amerika'daki koloni halkının, sırf insan oldukları için doğuştan belli haklara sahip olduklarını ve bu hakların yok sayılamayacağını ifade eder (Kaya, 2019, s. 30). 1789 tarihinde ilan edilen *Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi* ise bildiriler gibi, insanın devredilemez ve doğal haklarının olduğunu ifade ederek insanların hukuk açısından eşit ve özgür doğduklarını, mülkiyet, özgürlük ve baskıya karşın direnme gibi çeşitli haklarının olduğunu belirtir (Hukukbook, 2021). Geçmişten günümüze farklı zamanlarda ve farklı ülkelerde insan hakları ile ilgili bildirge ve beyannameler yapılsa da hiçbiri kalıcı olmamıştır ama bu bildirgelerin 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine ışık tutacak nitelikte oldukları düşünülebilir. İçeriklerinde benzerliklerin olduğu (kişilerin hak ve özgürlüklerinin korunması, insanların eşit ve özgür doğması gibi kabul edilen) maddelerin İHEB'nin temelini oluşturdukları düşünülebilir.

10 Aralık 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin ilan edilişinin üzerinden bu kadar uzun zaman geçmesine rağmen hala hak ihlalleri devam etmektedir. İnsan hakları düşüncesi, yüzyıllara dayanan bir düşünce ikliminin ürünü olmasına rağmen, bugün hala bu iklimin ulaşamadığı coğrafyalar ve bu coğrafyalarda yaşayan insanlar mevcuttur.

İnsan haklarının yıllar içerisindeki gelişimi incelendiğinde, bu fikrin aniden meydana gelmediği, düşünürlerin düşüncelerinin evrimleşip gelişmesi sonucunda günümüzdeki halini aldığı görülmektedir. Felsefi açıdan temellendirilmeye çalışılan iki alan vardır, doğal haklar ve doğal hukuk. Bu gelişim sürecinde insan haklarının korunmadığı, zaman zaman yerinde saydığı dönemler de olmuştur. İnsan hakları düşüncesi hakkında geçmişe göre daha fazla fikir sahibi olduğumuz bir gerçektir. Çünkü geçmişten günümüze insan hakları anlayışının tarihsel süreci hakkında bilgi sahibiyizdir. Ancak, içerisinde bulunduğumuz zamanda bile insan hakları bakımından onaylanan bildirge ve sözleşmelere rağmen insan hakları bakımından umduğumuz seviyede olmadığımız su götürmez bir gerçektir (Yeşilçayır, 2020, s. 74).

Genel olarak bakıldığında, insan hakları korunduğu zaman yani insana borçlu olunan şey ona verildiği zaman insan onuru da korunmuş olur. Herkese borçlu olunan bir şey, iyi bir yaşamdır. İyi bir yaşam için ise gerekli olan şeyler, sağlık, eğitim hakkı gibi haklardır. Bütün insanların bütün insanlara borçlu olduğu insan haklarıdır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin birinci maddesi 'Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdanla donatılmışlardır, birbirlerine kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar' Bu ilk madde, yazılmış uluslararası insan hakları belgelerinin temelinde insan hakları anlayışını dile getiren tek maddedir (Kuçuradi, 2016a, s. 57). Birinci madde, bu bölümde anlatılanların her birini tek tek kapsamaktadır. Birinci madde üç bölümde ele alınır. Bir, hepimizin aynı ve ortak olarak insan onuruna sahip olduğudur. İki, haklar bakımından eşit doğarlar bölümü; yaşanılan şartlar bakımından eşitlik olmadığı (Türkiye'de yaşayan bir kişi ile Afrika kıtasındaki bir ülkede yaşayan kişinin aynı eşit şartlarda yaşamadığı, Türkiye'de yaşayan bir kişi her zaman temiz suya ulaşırken, Afrika kıtasında bir ülkede yaşayan kişinin her zaman temiz suya ulaşımı olmaması gibi) her zaman bizden iyi ya da kötü şartlarda yaşayan kişilerin olduğudur. Haklara ulaşma konusunda eşitizdir. Herkesin eğitim alma hakkı, sağlık hizmetlerinden faydalanma hakkı vardır. Üç, akıl ve vicdanla donatılmışlar bölümünde ise, insan denen varlık akıl ve vicdan sahibi bir varlık olduğu için ve aynılıklar olduğu için birbirlerine kardeşlik anlayışı ile bağlıdır. İnsan akıl ve vicdana sahip bir varlık olduğu için kardeşçe davranmalıdır. Böylece birbirlerine karşı davranışları insan onurunu zedeleyici birtakım eylemler içermez, birbirleri ile

aynılıkları olduğu için insan olarak birbirlerine üstünlük göstermek gibi bir davranışları olmaz, birbirlerine karşı şiddet, zorbalık ve baskı uygulamaz, barış içerisinde ve kardeşçe yaşarlar.

2.2. Çocuk Hakları

Çocuk, Oxford sözlüğünde 'henüz yetişkin olmamış genç insan' olarak tanımlanır (Oxford, 2022). Birleşmiş Millet Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye baktığımız zamansa birinci maddede, ''18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır'' şeklinde bir tanımlama ile karşılaşırız (UNİCEF, 2022). Çocuk haklarıyla ilgili olarak bugüne kadar hazırlanan tüm sözleşmeleri ve beyannameleri ele aldığımızda ve onları İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ndeki maddelerle karşılaştırdığımızda açıkça görürüz ki çocuklar, bütün insanlarla aynı haklara ve aynı insan onuruna sahiptirler, ancak fiziksel ve ruhsal açıdan dezavantajlı oldukları için korunmaya daha fazla muhtaçtırlar.

Çocukluğun tarihçesine bakacak olduğumuzda, çocuk kelimesinin 15. yüzyıldan önce neredeyse hiç kullanılmadığını, bu yüzyıldan önce çocukluğun ve çocukların önemsenmediğini görürüz. Çocuklar, yetişkin insanların minyatürleri, çocukluk ise insanın hayatında fazla önemli olmayan bir süreç olarak kabul görmüştür (Akçaoğlu, 2019, s. 194). Bu dönemde çocuğun, kendi başının çaresine bakacak kadar büyümesine kadar geçecek süreçte, yani on sekiz yaşına gelinceye kadar, çocukların önem teşkil etmediği, bazı aileler tarafından sadece gelir kaynağı olarak görüldüğü tartışma götürmemektedir. Ancak çocukların hak ihlallerine uğramalarının en önemli nedeni savaşlar olmuştur.

1914-1918 yılları arasında gerçekleşen Birinci Dünya Savaşı'nın ardından dünyanın pek çok ülkesinde çocuklar ve aileler zarar görmüştür ve özellikle, savaşta ebeveynlerini kaybeden çocukların kimsesiz kalması, Birinci Dünya Savaşı sonrası çocukların özenli bir şekilde korunması gerektiği düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Böylece, 1924 yılında 5 maddeden oluşan Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi hazırlanmıştır (Kurt, 2016, s. 104) Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi çocuk hakları ile ilgili ilk uluslararası belge niteliği taşımaktadır.

Bu bildirge, 1928 yılında Atatürk tarafından da imzalanmıştır (Gürbüz, 2021, s. 5). Bildirge, temel olarak, bütün insanlığa, çocukları koruma ve onlara olabilecek en iyi yaşam şartlarını sunma sorumluluğunu yüklemektedir:

> 1- Çocuk bedensel ve ruhsal bakımdan doğal biçimde gelişmesine olanak sağlayacak koşullar içinde bulundurulmalıdır.
> 2- Acıkan çocuk beslenmeli, hasta çocuk tedavi edilmeli, fikren geri kalmış çocuk eğitilmeli, yoldan çıkmış çocuk yola getirilmeli, terk edilen çocuklar korunmalıdır.
> 3- Herhangi bir felâket anında öncelikle çocuğa yardım yapılmalıdır.
> 4- Çocuk hayatını kazanabilecek hale getirilmelidir ve her türlü istismara karşı korunmalıdır.
> 5- Çocuk yeteneklerini kardeşlerinin hizmetine adayacak bir ruh ve düşünce içinde yetiştirilmelidir (Akyüz, 2019, s. 341).

Bu maddeleri incelediğimizde açıkça görürüz ki; çocukların hangi şartta ve nerede olursa olsun gelişmelerine olanak sağlanmalı ve bunun için gerekli koşullar yaratılmalıdır. Bildirgedeki birinci madde, çocuğun bedensel ve ruhsal olarak sağlıklı gelişimine olanak sağlayacak koşullar içinde olması gerektiğini vurgularken, ikinci madde çocuğun en temel ihtiyaçlarına dikkati çekmektedir. Bunlar, beslenme hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı ve korunma hakkıdır. Üçüncü madde ise 1989 yılında ilan edilecek olan Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan çocuğun yüksek yararı ilkesinin temeli niteliğinde değerlendirilebilir. Dördüncü ve beşinci maddelerse yine çocuğun gelişim hakkıyla bağlantılı olarak düşünülebilir. Bütün bu maddeler hazırlanırken, henüz İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin dahi olmadığını düşünmek, bu bildirgenin önemini kavramak açısından değerlidir.

Son derece iyi niyetle, henüz İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi dahi yokken hazırlanan ve 1924 yılında imzalanan Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 1939-1945 yılları arasında çıkan II. Dünya Savaşı'ndan dolayı neredeyse unutulmuş ve bu ikinci savaşta ilk dünya savaşından çok daha fazla sayıda çocuk zarar görmüştür. İşte tam bu sırada,

Janusz Korczak, ailelerini Birinci Dünya Savaşı'nda ve 1941 yılında Holokost'ta[1] kaybeden mağdur çocuklar için açılan bir yetimhanenin müdürlüğünü yapmaya başlamış ve bu yetimhaneyi çocukların haklarını temel alarak idare etmeye başlamıştır (About Holocaust, 2022).

II. Dünya Savaşı sonrasında çocukların çok fazla zarar gördüğü ve acı çektiği, bu yaşananların tekrar yaşanabileceği korkusuyla tedbir alınmış, 20 Kasım 1959'da BM Çocuk Hakları Bildirgesi adı altında 10 maddelik bir bildirge yayınlanmıştır. Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'nde çocukların hakları yeteri kadar korunamadığı için, II. Dünya Savaşı'nın ardında çocuklar üzerinde bıraktığı olumsuz etkileri dikkate alınarak bu bildirgede çocukların hem doğum öncesinde hem de doğduktan sonraki süreçte bakıma gereksinimleri olduğuna ve özel olarak korunmaları gerektiğine değinilmiştir (Kurt, 2016, s. 105). Bu bildirgede, çocukların özgürce ve istedikleri biçimde kendilerini geliştirme fırsatına sahip olması, onlara karşı ayırımcılık yapılmaması, tüm sosyal haklardan faydalandırılması, doğdukları andan itibaren bir kimliklerinin ve vatandaş statülerinin olması, özel gereksinimli çocukların tedavilerinin karşılanması ile ilgili maddeler mevcuttur (Ünal, 2001, s. 46). Bildirgenin giriş bölümü, temel insan haklarına ve insan kişiliğinin onur ve değerine olan inanç ve insanın diğer tüm canlılardan değerli olduğu düşüncesini içermektedir. İkinci paragrafta, bildirgenin İHEB'e dayandırıldığı görülmekte ve insanın onurlu, değerli bir varlık olduğu, dil, din ve ırk gibi özellikleri ne olursa olsun eşit olduğu düşüncesine yer verilmektedir.

Bildirge, Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'nin belirttiği gibi çocuklara verilebilecek şeyin en iyisinin ve değerlisinin verilmesi gerektiğini, çocuğun saygı, özveri ve özeni hak ettiğini, bunları da hükümetler, ilgili makamlar, kadın-erkek fark etmeksizin herkesin koruması gerektiğini belirtmektedir.

Birinci maddede, çocuk hangi şartta ve durumda olursa olsun, nerede doğmuş ya da nerede yaşıyor olursa olsun fark etmeksizin ayırım yapılmaması gerektiği belirtilmiştir. İkinci maddede çocuğun yararının her şeyden önce geleceği ve çocuğun yüksek

[1] Holokost, Nazi Almanyası düzeninde, Adolf Hitler'in işbirlikçileri ve yandaşları tarafından altı milyondan fazla Yahudiye karşı devlet eli ile sistemli bir şekilde gerçekleştirilen zulüm ve katliamlara verilen addır. 1933-1945 yılları arasında geçen süreyi kapsamaktadır.

yararının korunması gerektiği ifade edilmiştir. Dördüncü maddede çocuğun yüksek yararının korunması gerektiğine ek olarak, çocukla birlikte annesine de koruma sağlanması gerektiği böylece çocuğun gelişiminin ve yetişmesinin korunacağı belirtilmiştir. Beşinci maddede özel gereksinimli çocukların bakımının ve eğitiminin devlet tarafından sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Altıncı maddede çocuğa sonsuz bir sevgi ve anlayış verilmesi gerektiğinden, maddi ve manevi açıdan ailesinin yetersiz kaldığı noktada devletin kurum ve kuruluşlar aracılığı ile çocukları koruması gerektiğinden söz edilmiştir. Yedinci madde çocuğun zorunlu eğitiminin devlet tarafından ücretsiz bir biçimde karşılanarak, kültürel ve manevi olarak güçlenmesini sağlamak, toplumsal bilincini arttırarak yararlı bir birey olmasını sağlamak üzerinedir. Dokuzuncu maddede çocuğun çalışmasının ve satılmasının söz konusu olamayacağı ve çocuğun yaş-sağlık-zihin açısından ona zararlı olacak herhangi bir işte çalıştırılamayacağı belirtilmiş ve son olarak onuncu maddede çocuklara İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne uygun davranılması gerektiğinden bahsedilmiştir (Birleşmiş Milletler, 1959).

II. Dünya Savaşının ardından uzun bir aradan sonra 20 Kasım 1989 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi kabul edilmiştir. Bu bildirge, 18 yaşından küçük her bireyi çocuk olarak kabul eder, bu bildirgeyi kabul eden devletler, dil, din, renk, ırk, cinsiyet, etnik köken gibi ayırımlar yapmadan çocuğun varisleri tarafından ve devlet eli ile korunması gerektiğini kabul etmiştir. Türkiye bu bildirgeyi 1994 yılının 9 Aralık günü imzalamıştır ve bu bildirgeyi imzalayan tüm devletler gibi çocukları uluslararası mecrada korumayı kabul etmiş ve kanunlarla koruma altına almıştır (Çakmak, 2018, s. 4). Taraf devletler, beş yılda bir kere çocuk haklarına dair hususları Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komisyonuna aktarmak zorundalardır (Şen, 2020, s. 470). Genel olarak bildirgelerin herhangi bir bağlayıcılığı bulunmadığından dolayı, T.C. Anayasasının 90. maddesi gereğince iç hukuk normuna dönüşmüştür Çocuk Hakları Sözleşmesi (Kurt, 2016, s. 107).

Anayasanın 90. maddesi ise şu şekildedir: 'Türkiye Cumhuriyeti adına Yabancı Devletlerle ve Milletlerarası Kuruluşlarla yapılacak antlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır' (TBMM,

2022). Hazırlanan bildirgenin önsözünde, insanlık ailesinin tüm üyelerinin sahip olduğu haysiyet (insan onuru), eşit ve devredilemez haklar, Dünya'da barış, özgürlük ve adalet bu maddelerin sağlandığı takdirde olacağı, insan onurunun farkında oluş ve bu bilinci daha da ileriye taşıma arzusu, çocuğun sadece doğduktan sonra değil doğmadan da korunacağı, güvenlik ve bakımının sağlanacağı, her zaman çocukların yararının gözetilmesi gerektiği, çocuğun sağlıklı bir şekilde büyüyüp gelişme hakkının bulunduğu, yine Cenevre Sözleşmesinde yer alan madde gibi sadece çocuğun değil annesinin de doğum öncesi ve sonrasında uygun himaye altında olması, özel gereksinimi bulunan çocuğun bu gereksinimlerinin kurum ve kuruluşlar tarafından karşılanması gerektiği, hiç kimsesi bulunmayan çocuğun devlet tarafından himaye altına alınması, eğitim-beslenme-barınma-güvenlik vb. gibi ihtiyaçlarının devlet tarafından giderilmesi gibi ana maddelere yardımcı ve açıklayıcı birkaç paragraf mevcuttur (İnan, 1968, s. 204).

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi gereğince, çocuğun erken yaşta reşit olması gibi özel durumlar hariç on sekizini doldurmamış her kişinin çocuk sayılacağı, sözleşmede devam eden açıklıkların bulunduğu (örneğin; kadınlar için kürtaj ve hamileler için tedavi) günümüz çocuk haklarını ihlal eden muameleler (örneğin; çocuk pornografisi ve çocuk satışı) nedeni ile ek protokollerin sunumu ülkelerin onaylarına sunulmaktadır (Kurt, 2016, s. 108)

Bildirgenin birinci maddesinde 18 yaşını doldurmamış ve 18 yaşına kadar olan her insanın çocuk sayıldığı belirtilmiştir. 2,3,6 ve 12. maddeler şemsiye haklar [2] olarak karşımıza çıkar ve temel ilkeler olarak da nitelendirilebilir. Bunlar, çocuğun yüksek yararı, yaşama hakkı, ayırım gözetmeme hakkı, gelişme hakkı ve katılım hakkıdır (Uluslararası Çocuk Merkezi, 2022). Şemsiye haklar denilen kısma dahil olan ikinci maddesinin birinci fıkrasında, *'Taraf Devletler, bu Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana–babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir*

[2] İnsan hakları şemsiyesi altında yer alan çocuk hakları yaşama hakkı, gelişim hakkı, çocuğun üstün yararı ve katılım hakkı olarak karşımıza çıkar.

ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler.' Bu maddede, ayrım gözetmeme ilkesi mevcuttur. Hiçbir çocuğa ayırım yapılmaması ve ayırım yapılması halinde cezai yaptırım uygulanacağı açıklanmaktadır. Yine şemsiye haklar dahilinde olan üçüncü maddede, *'(…)çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir, (...)çocuğun ana–babası, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar, (...)çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler.'* Bu maddenin tüm fıkralarında çocuğun yüksek yararını koruma ilkesi bulunmaktadır. Örneğin, vasileri vefat etmiş bir çocuk için en iyi ne yapılabilir? Yapılan ve yapılacak olan her türlü önlem ve düzenlemede çocuğun nasıl etkileneceği hesaba katılmalı ve çocuğun yüksek yararı gözetilerek çocuğu yaralamadan uygulamalar planlanmalıdır. Altıncı maddeye ait iki fıkra da, en temel hak olan yaşama ve gelişme hakkı ile ilgilidir. Çocuğun yaşamının korunması için her şeyin yapılması gereklidir. Çocuğun gelişmesi kelimesinin içinde, çocuğun fiziksel, zihinsel psiko-sosyal gelişiminin de kapsandığı bellidir. *'Her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler.'* Son olarak madde 12'ye geldiğimizde, bu maddenin çocuğun katılım hakkı ile ilgili olduğu, çocukların görüşlerini serbestçe ifade etmesi, kendini ilgilendiren konularda söz sahibi olması, çocuklara özgü derneklere katılımı, büyüdükleri zaman toplum içerisinde yaşayacakları ve kendilerini ifade etmeyi, başkalarının fikirlerine ve diğer kişilerin kendilerini ifade etme biçimlerine saygı göstermeyi öğrenmeleri bu madde ile bağdaşabilir. 12. Madde, *'(...)görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını(...,) (...)çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı(...)'* gibi çocuğun özgüvenini sarsmayacak, aksine görüşlerini serbestçe ifade etmelerini sağlayacaktır (UNICEF, 2020).

Şu an içerisinde bulunduğumuz Dünya'da 196 ülkenin taraf olmasıyla ve en çok ülkenin onayladığı bir insan hakları belgesi olmasına karşın; önümüze çıkan hak ihlallerinin ardı arkasının kesilmediğini görüyoruz. Dünya'nın hemen her yerinde çocuk işçiliğinin, çocukların ihmal ve istismarının günden güne büyüdüğüne şahit oluyoruz. Dünya'daki ortalama 160 milyon çocuk bulunduğu, her 10 çocuktan birinin çocuk işçi olarak çalıştırıldığı, bu çocukların da yarısının tehlikeli olan işlerde çalıştırıldığı biliniyor (ILO, 2021). Cumhuriyet Gazetesinin 2021 yılı haberinde 1 milyara yakın çocuğun şiddet mağduru olduğu, 1 milyardan fazla çocuğun istismara maruz kaldığı belirtiliyor (Cumhuriyet Gazetesi, 2021). Tüm Dünya'da bunlar olurken, çocuklar istismarla, zorla çalıştırılmayla ve açlığa maruz kalırken 196 ülkenin taraf olduğu bu sözleşmenin uygulanmaması ya da görmezden gelinmesinin kabul edilebilir bir yanının olmadığı kanaatindeyim. Mekanizmanın denetleyicilerinin olması, yoksa bile oluşturulması, gerekirse devletlerin anayasalarında bağlayıcılıklarının mutlaka sağlanması gerektiği tartışmasız bir gerçektir.

Tezin ana konusunu oluşturmuş olan Janusz Korczak ise açılan bir yetimhanenin müdürlüğünü yapmaya başlamış ve bu yetimhaneyi çocukların haklarını temel alarak idare etmeye başlamıştır (About Holocaust, 2022). Korczak, henüz çocuğun yüksek yararı adında bir ilkeden söz edilmediği bir dönemde bu yetimhanedeki çocukların yüksek yararlarının korunması amaçlamıştır. Çocukları savaş ve savaş nedeniyle ortaya çıkan olumsuz şartlardan korumak için ailelerin çocukları yetimhaneye götürüp bırakmasıyla birlikte Korczak, birçok çocuğa bir ev vermiş ve savaş ortamında korunmalarını yani savaşın izlerinden uzak yaşamlarını sağlamaya çalışmıştır. Yetimhanedeki hiçbir çocuğun bir diğerinden ayırt edilmemesi, bakım ve korunmalarının sağlanması, hastalık durumunda çocuklar ile yakından ilgilenilmesi, çocukların fiziki ve ruhsal esenliğinin korunması için uygulamalar yapılması, henüz Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin olmadığı bir dönem için devrim niteliğindedir. Çocukların fikirlerini serbestçe ifade edebilmeleri için gazete çıkartmaları, yetimhanede çocuk mahkemesi kurulması da çocuğun katılım hakkıyla bağdaştırılacak örneklerdir

Genel olarak Avrupa'da çocuk hakları ile ilgili yapılan çalışmaların çocuk haklarına dair sözleşmenin, dört temel ilkesi (şemsiye haklar) temel alınarak yapıldığını

görüyoruz. Bu haklar: ayırımcılık yapılmaması, çocuğun yüksek yararı, yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı, sesini duyurma/katılım hakkıdır. Ayırımcılık yapılmaması ilkesi, çocuk haklarının tüm çocuklar için geçerli olduğunu gösterir. Çocuğun ebeveyninin, vasisinin dil, din, renk, cinsiyet, sosyal ve kültürel köken vb. başka bir şey için ayırım yapılmaksızın çocuğa hakların sağlanmasını talep eder. Çocuğun yüksek yararı ilkesi, çocuklarla ilgili olan tüm eylem ve kararlarda önceliğin çocuğun yüksek yararına verilmesi gerekliliğiyle dile getirir. Yaşam, hayatta kalma ve gelişme hakkı, çocukların yaşamlarının korunmasını, intihar ve şiddete karşı korunmalarını gerektirir. Son olarak sesini duyurma hakkı/katılım denilen hak ise, kısaca, çocukların kendileriyle ilgili kararlara katılmalarını talep eder (Avrupa Çocuk Hakları Stratejisi, 2016).

Kimsenin çocuk haklarından bahsetmediği bir zamanda çocukların da hakları olması gereğini dile getiren Korczak, yukarıda çocuk hakları ile ilgili yazılanları kendi zamanının ötesinde olarak 'Çocuğun Saygı Hakkı' makalesinde ele almıştır. Çocuk sağlığı ile ilgili olarak yetimhanede kalan çocukların boy, kilo ve hastalık durumlarını sık sık gözlemleyip uygun beslenme programları oluşturmuştur. Çocukların birbirlerine karşı olan davranışlarını gözlemlemiş ve çocukların birbirlerine karşı 'kötü' davranışlarını 'iyi' davranışlara çevirmeyi başarmıştır. Çocukların eğitimi için okuma günleri, sosyal ve aktif olarak hayata katılımları için de tiyatro günleri düzenlemiş, çocukların mahkemelerde avukat, yargıç gibi roller almalarına ön ayak olmuş ve çocuklara hukuk bilincini aşılamaya çalışmıştır. Janusz Korczak'ın 'çocuk cumhuriyeti' diye adlandırdığı yetimhanesinde eğitim ve sağlık uygulamaları, çocuklar arasında ayırımcılık olmaması ve çocukların kendi hayatları hakkında söz sahibi olması gibi uygulamalar Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin temel ilkelerinin öncülleri niteliğindedir.

BÖLÜM 3: ÇOCUK HAKLARININ İLHAM KAYNAĞI: JANUSZ KORCZAK VE ÇOCUK HAKLARI

İnsanlık tarihi bildiğimiz ya da bilmediğimiz karanlık dönemlerle doludur. Hiç kuşkusuz en karanlık dönemler, savaşların yaşandığı dönemlerdir. Bildiğimiz ve çok da uzak olmayan bir geçmişte İkinci Dünya Savaşı sırasında Janusz Korczak, Nazi faşizminin doruğa ulaştığı yıllarda yetim-öksüz ve işçi sınıfının çocuklarının eşit şartlar altında yaşaması gerektiğini savunmuştur. Peki, kimdir Janusz Korczak?

Asıl adı Henryk Goldszmit olan Janusz Korczak, Polonyalı yazar, eğitmen ve doktordur. 22 Temmuz 1878 yılında Yahudi bir ailenin çocuğu olarak Varşova'da doğar. 1898-1905 yılları arasında Varşova Üniversitesi'nde tıp eğitimi görür ve çocuk doktoru olarak görevine başlar (Beraberce Derneği, 2022). 1912 yılında da Varşova'daki öksüz Yahudi çocuklar yetimhanesinin başına geçer. Korczak, çocukların maruz kaldığı sosyal adaletsizliği fark etmiştir ve çocukların çıkarlarının, haklarının savunucusu olmuştur. Öte yandan yetişkinler ve çocuklar arasında bir çatışma olduğunu fark etmiş, yetişkinlerin çocukların haklarını kabul etmeleri gerektiğini belirtmiştir (Valeeva, 2010, s. 1).

Daha beş yaşındayken büyükannesine büyüdüğü zaman dünyadaki çocuklar için bir reform yapacağından söz eden Korczak, büyüdüğü zaman bu arzusunu gerçekleştirmiştir (Sterling, 1998, s. 15).

Korczak müdür olduğu yetimhanede, çocukların refahını gözeten ve koruyan birçok uygulama yapmıştır. Bunlardan bazıları, çocuğa güvenlik sağlamak, çocuğu yetiştirmek ve geliştirmek gibi uygulamalardır. Aynı zamanda bu yetimhanede çocuklar sosyal ve bağımsız kişiler olarak yetiştirilmiş, çocukların haklarına ve kişiliklerine saygı gösteren uygulamalar gerçekleşmiştir. Çocukların fiziksel ve ahlakî olarak gelişim sağlamalarına yardım edecek şekilde yetimhane yaşamı eşitlik ilkelerine göre düzenlenmiştir (Valeeva, 2010, s. 1).

Çocukların oyun oynamaları için bir oyun alanı, dinlenmeleri için dinlenme salonu, dikiş atölyesi ve derslikler bulunan yetimhanede çocukların birlikte

sosyalleşebilmelerine büyük önem verilmiş ve çocukların sağlıklı ve doğru şekilde gelişmeleri için kişisel temizlik, ev hijyeni, akılcı beslenme, boy ölçümü ve açık hava egzersizleri gibi aktivitelere yer verilmiştir (Valeeva, 2010, s. 1). Korczak, çocukların boy ve kilolarını düzenli olarak ölçüp çıkan sonuca göre beslenme çizelgeleri hazırlanmış ve çocukların gelişimlerini tek tek not etmiştir (Korczak, 2009, s. 16).

Çocukların kişiliklerine saygı gösterilmesi gerektiğini ve onların özgür kişiler olarak görülmesi gerektiğini ısrarla vurgulayan Korczak'ın 1941 yılında yazdıkları da onun düşünce dünyasını anlamamızı sağlayabilir. Korczak, çocukların insanlığın üçte birini oluşturduklarını, çocukluk döneminin ise insanın hayatının üçte birini oluşturduğunu söylemiş ve çocuklara dünyadaki tüm zenginliklerin üçte birini vermemiz gerektiğini, bunun da çocukların hakkı olduğunu belirtmiştir (Durmuş ve Şirin, 2011, s. 1200).

Korczak ilk yetimhanenin başına 1912, ikinci yetimhanenin başına ise 1919 yılında geçmiştir. İkinci yetimhane, harp mağduru katolik kimsesiz çocuklar içindir. Doktor Korczak burada kendi yöntemlerini uygulamaya geçirmiştir. Bunlar demokrasi, adalet, hak ve sorumluluklarda denkliktir. Yetimhanedeki işleyişi anlamak için verilen örnek şu şekildedir: yetimhanede yaşayan çocuklar her zaman kavga ederler ve sürekli birbirlerine vururlar. Cezalar ve uyarılar bu kavgalar için yetersiz kalır. Janusz Korczak çocukları bir gün etrafına toplar ve birbirleri ile kavga etmeden birbirlerine vurmadan bir gün önce bunu yazılı olarak birbirlerine bildirmelerini ister. Korczak'ın bu davranışı, ne kadar garipsenebilir olsa da, asıl amacı, çocukların en temel haklarından biri olan düşünme hakkını hayata geçirmek istemesidir. Bu bir günlük sürede, çocuklar bu kavga arzuları hakkında muhakeme etmeye başlamış ve çocuklar birbirlerine vurmaktan, kavga etmekten vazgeçmiş, bu yöntemin ise olumlu olarak işe yaradığı gözlemlenmiştir (Durmuş ve Şirin, 2011, s. 1200).

Korczak, Tıp Fakültesini bitirdikten sonra Varşova Çocuk Hastanesinde çocuk doktoru olarak çalışmaya başlamış ve Paris, Berlin, Londra gibi kliniklerde tıp eğitimini tamamlamıştır. 1904-05 yılları boyunca Rus-Japon Savaşında Çarlık ordusunda sağlık görevlisi olarak çalışmıştır. Bu Korczak'ın katıldığı dört savaştan birincisidir. Savaşta deneyimledikleri Korczak'ın çocuklara karşı davranışlarını etkilemiştir. Savaşların gerçek kurbanlarının çocuklar olduğuna inanmıştır ve katliamlardan sorumlu olmayan

tek varlıklar çocuklar olduğu için onların savunucusu olmak için çalışmalar yapmıştır. Korczak, 1912 yılında Varşova'nın Krochmalna sokağındaki Yahudi yetimhanesine ve birkaç yıl sonra da Katolik yetimhanesine müdür olmuştur. 1934 yılında 'The Old Doctor' adında bir radyo programı başlatmış ancak antisemitist[3] propogandaların artması nedeni ile programı kapatılmıştır. Korczak, çocukların Polonya'nın ilk çocuk gazetesi olan bir gazeteyi çıkartmalarına da önayak olmuştur (Aish, 2009). Çocukların gazete çıkartmasına ön ayak olan Korczak, çocukların tiyatro oyunu sergilemelerini de sağlamıştır. Oyunun içerisindeki ölüm sahnesini anlamlandıramayan çocuklar için Korczak daha sonra çocuklara bir oyun daha sergiletmiştir. (Engel L. H., 1999, s. 36) Böylece ölüm kavramını çocuklara bir oyun yolu ile, onları incitmeden ve yaralamadan anlatabilmiştir. Onun bu çalışmalarına bakınca, çocukların sadece fiziksel değil zihinsel ve duygusal gelişimlerine de gösterdiği özeni ve bugün çocuğun gelişme hakkı dediğimiz ilkeyi ne kadar benimsediğini anlamak mümkündür.

Doktor Korczak, çocukların dinî, politik ve ulusalcı tesirlerden uzak olarak yetişmeleri ve kendi kimliklerini tamamlamaları gerektiğini savunmuştur. Demokrasi, eşitlik, adalet hedeflerinden bir kaçıdır. Öğrenmenin kitaplar yoluyla değil, deneyimler yoluyla olması gerektiğini ve çocukların bu şekilde yetiştirilmeleri gerektiğini söylemiştir. Çocuklara eğitim veren eğiticilerin de kendi kimliklerini bulmalarını ve kendilerine has yöntemler geliştirmeleri gerektiğini düşünmüştür. Öğretmenlerin teorilere değil, realitelere bağlı olmaları gerektiğini söylemiştir. Aynı zamanda çocukların duygularının, ruhsal ve fiziksel gereksinimlerinin görünürde olmasından yani, yetişkinlerin çocukların ruhsal ve fiziksel ihtiyaçlarının farkında olmaları gerektiğinden bahsetmiştir.

Çocuk doktoru olan Korczak, tıp ve pedagolojinin birleştirilebileceğine inandığını belirtmiş ve ''bir doktor için mide bulantısı, öksürük ve ateş ne ise bir eğitimci için de bir göz yaşı, tebessüm ve bir gözyaşı da öyle olmalıdır.'' demiştir. Doktora göre, tıp hasta çocukları iyileştiriyordu ancak pedagoloji çocuğun bir bütün olarak ele alınması için bir fırsattı. Korczak'ın kendine has *öğretme bilimi* tıbbı bir modele dayanıyordu ve eğitim kurumunun yanı sıra araştırmaları için büyük gözlemler yapmasına olanak

[3] Bu terimin anlamı: Yahudilere karşı düşmanlık besleme ve önyargılı olmak demektir. Holokost, bu terime verilecek en ekstrem örnektir.

sağlıyordu. Bu gözlemlerde tıp, beslenme, sosyoloji, psikoloji gibi çeşitli disiplinleri birbirleri ile iç içe geçiriyordu (Engel L. H., 1999, s. 123).

Doktor Korczak, çocuklar için istediği ‘‘*Magna Carta* üç maddeden oluşmaktadır. İlki, çocuğun kendi ölümüne hüküm verme hakkı, ikincisi, çocuğun günlük hayatını düzenleme hakkı ve son olarak da çocuğun olduğu gibi olma hakkı. Bu maddeler, çocukların hayatı tüm yönleri ile öğrenme ve deneyimlemelerine fırsat verilmesini talep etmektedir.

Korczak'ın çocuğun ölümüne hüküm verme hakkı dediği maddede özellikle anneleri ve çocuk yetiştirilmesindeki aşırı korumacı anlayışı eleştirmektedir. Çocuklar için simetrik bir biçimde yerleştirilen mobilyalı çocuk odaları, temiz parklar, çocukların iradelerinin gelişebileceği bir ortam değildir ve çocukların mikrop alamayacakları şekilde tasarlanmıştır. Ancak çocuğun mikroba da ihtiyacı vardır. Anneler çocuklarının ölümle onlardan alınacağı korkusuyla çocuklarına bir fanusun içerisindeymiş gibi davranırlar. Çocukların hasta olup kusmaları, düşüp üzerlerini kirletmeleri gerektiğini düşünen Korczak, annelerin bu korumacı davranışlarının çocukların pasif ve mutsuz bir şekilde yetişmelerine neden olduğunu belirtmiş ve çocuklarına gelecekleri için baskı kurduklarını ifade etmiştir (Korczak, 2001, s. 61-62).

Korczak, 1942 yılında yönetimi altında olan yetimhanede kalan 200 çocuk ve yetimhanedeki öğretmeni Stefania Wilczyńska[4] ile birlikte Treblinka kapındaki gaz odalarına gönderilmesi kararının ardından, 200 çocuğu yalnız bırakmayarak gaz odasına onlarla birlikte girmiş ve dünyadan 200 çocuk ile birlikte ayrılmıştır (Dünyalılar, 2018). Korczak kendi emniyetini sağlama tekliflerine olumsuz cevap vermiş ve çocukları bırakmamayı tercih etmiştir (World Jewish Congress, 2022)

3.1. Bir Çocuk Nasıl Sevilmeli'de Çocuk Hakları

[4] Stefania Wilczyńska: öğretmen pedagog ve Janusz Korczak'ın yakın arkadaşıdır. Yahudi kökenli Polonya'lı bir ailede büyümüştür. Belçikadaki Liège Üniversitesinde Doğa Bilimlerinden mezun olmuştur. Varşova'ya döndüğünde Korczak'ın müdürü olduğu yetimhanede önce gönüllü olarak çalışmaya başlamış ardından yetimhaneye yönetici olarak atanmış, 1942 tarihinde Korczak ve 200 yetim çocuk ile birlikte Treblinka kampında ölmüştür.

Korczak, *''Bir Çocuk Nasıl Sevilmeli: Ailede Çocuk''* adlı kitabında, çocuk eğitimi, çocuk gelişimi ve çocuklar için istediği, çocuklara kendilerini ifade etme özgürlüğü, katılım hakkı veren ve onların psikolojik/zihinsel gelişimlerine çok büyük katkı sunan *Magna Carta* hakkında bilgi vermiştir. Kitap, bir eğitim teorisi kitabı olarak değerlendirilmektedir. Bu kitap okuyuculara kendi çocuklukları hakkında düşünme fırsatı sunmuştur. Kitapta çocuğun ne annesine ne de babasına ait olduğu, sadece kendine ait olduğu anlatılmıştır ve çocukların zorlu büyüme yolculuğuna saygı duyulması gerektiği ifade edilmiştir. Kitabın içerisinde annelere ''ne hamilelik döneminde ne de çocuk doğarken, senin değildir'' denmiştir. Bu da çocuğun doğumundan itibaren bir birey olduğu ve kimseye ait olmadığı anlamına gelmektedir. Çocuklar anneleri sayesinde dünyaya gelmektedirler ancak onların ya da başka birinin malı değildirler, kendilerine özgü bireylerdir. Bazen kırılgan olarak büyüyen bir çocuğun gürbüz olarak büyüyen bir çocuktan daha sağlıklı olabileceğinden ve yetiştirilmelerine bağlı olarak çocukların farklı farklı sorunları olabileceğinden bahsetmiştir (Korczak, 2001, s. 19). Kitapta, çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimiyle ilgili detaylı bilgiler verilmiştir.

Korczak kitabında çocukların gelişimlerini onların haklarıyla bağlantılandırarak ele almıştır. Zihinsel ve fiziksel olarak sağlıklı gelişmek çocuğun hakkıdır. Korczak bunun olabilirliğinin koşullarını incelediği eserde özellikle üç temel hakkın üzerinde durmuştur.

"*1-Çocuğun ölme -kendi yaşamına son verme- hakkı*
2-Çocuğun olduğu gibi olma hakkı
3-Çocuğun anı yaşama -bugünü- hakkı" (s. 9)

Bu üç hakkın çocuklara mutluluk vermek amacıyla önemli olduğunu vurgulamıştır. Çocukların her zaman hata yapabileceklerini ancak hatalar yaparak doğrulara varacaklarını ifade etmiştir. Çocuklara göstermemiz gerekenin saygı ve güven olduğundan ve çocuğun kendisine güvendiği takdirde hatalarının ve çocuk tarafından anlaşılması zor olan şeylerin kendiliğinden ortadan kalkacağından bahsetmiştir (Korczak, 2001, s. 58).

Yukarıdaki maddeler tek tek şu şekilde açıklanabilir. Çocuğun kendi yaşamına son verme hakkı 1992 yılındaki Langenfeld adlı kurultayda öfke doğuran tek madde olmuştur (Korczak, 2001, s. 10) Tüm toplumlarda ölüm gibi keskin bir şey bir tabu olarak görülürken, Korczak'ın bunu çocuklar için sözünü etmesi aslında düşünüldüğü gibi değildir. Janusz Korczak, çocukların ölme haklarını çocuklarının zedelenip yaralanacağı endişesi içinde olan ve çocuklara oyun oynamak için çok az oyun alanı bırakan, çocukların özgürlüklerini bu manada kısıtlayan anneler için söylemiştir. Bu kısıtlamalarla çocuğun yaşamak için alanı kalmadığından bahsetmiştir (Korczak, 2001, s. 61). Çocukların düşebileceğini, kendini incitebileceğini, kirlenebileceğini ama yanlışlar yaparak doğruyu öğrenebileceğini belirtmiştir (Korczak, 2009, s. 27).

Çocuğun ölme hakkı için Korczak'ın Stoacı bir bakış açısı benimsediği de söylenir. Stoacı bakış açısına göre ölümün hayatın bir parçası olduğu, ölümü kabul etmemiz gerektiği ve sürekli ölüm korkusu içerisinde yaşamamamız gerektiğidir. Aynı zamanda doktor olan Janusz Korczak'un bunun bilincinde olması, hatta çocukların da öldüğünü bilmesi bu ilk maddeyi oluşturmuş olabilir. Çocukların sürekli yaralanacağını düşünmenin çocuğun kendi hayatını yaşamasından onu mahrum bırakılacağını belirtir. Çocuğun hayatını tek başına yönetemeyeceği ancak kendi hayatı hakkında söz sahibi olması gerektiği de bir gerçektir (Shner, 2018, s. 753).

Korczak'ın bu söylediği ile günümüz BMÇHS'nin 31 ve 32. maddeleri olan: *''Taraf devletler çocuğun dinlenme, boş zamanı değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence 'etkinliklerinde' bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar''* ve *''Taraf Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özel indirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin 'etkinlikler' konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasının teşvik ederler.''* maddeleriyle birebir örtüşmektedir (İnsan Hakları Derneği, 2022).

Henüz çocukların sadece fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması için korunması gerektiği düşüncesinin var olduğu bir zamanda Korczak'ın çocukların oyun hakkından bahsetmesi, zamanının çok ilerisinde biri olduğunu göstermektedir. Çocukların sahip

olunabilecek objeler olmadığını, karar verebilen, düşünebilen, saygı duyulması gereken bireyler olduğunu söylemiş ve bize çocuğun da insan olduğunu hatırlatmıştır (Collombat, 2019, s. 17). Yine Korczak'ın bu sözünü ettiği düşünceler günümüz BMÇHS'nin 13. maddesi ile eşleşmektedir. 13. madde şöyle demektedir: *''Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak, ülke sınırları ile bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir.''* Yine aynı sözleşmenin 14. maddesi şu şekildedir: *''Taraf devletler, çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlükleri hakkına saygı gösterirler.''* Bu maddeler çocuğun kendisi olma hakkı ile uyumlu olduğunu göstermekte ve çocukların düşüncelerine, eylemlerine saygı gösterilmesi gerektiğini belirtmektedir. Yaşadığı zamanın çok ötesinde kimsenin düşünmediği düşüncelerle dolu olan Korczak'ın o günkü söylemlerinin, günümüz Çocuk Hakları Sözleşmesinin alt metnini oluşturduğu apaçık görülmektedir.

Çocuğun yaşaması ve ölmemesi için çocuğu hayattan kopardığımızı ve ona yaşama şansı bırakmadığımızı, bu yüzden de çocuğu müthiş bir baskı altında bırakarak moral bozukluğu altında yetiştirdiğimizden söz eden Korczak (Korczak, 2001, s. 61) çocuğun büyüyüp koşacağını, sandalyelere çarparak düşeceğini ama yine de büyüyeceğini ve farklı bekleyişlere girmememiz gerektiğini, çocuğun bunların ne zaman olması gerektiğini bilmediğini ama yine de bunların sırasıyla olacağını ifade etmiştir. Çocuğun sakatlanacağı düşüncesinden ve sağlığını kaybedeceği korkusu yüzünden çocuklara yeni yasaklar koyulduğunu, çocukların koşmalarına, terlemelerine, kirleneceklerine kadar karıştığımızı, koşmalarına izin verdiğimizi ancak o zaman da ''yavaş koş'', ''yavaş hareket et'' gibi sözlerle çocuklarımızı kısıtladığımızı söyleyen Korczak çocuklarımızın acı ve sevinçlerini kısıtladığımızı ve küçümsediğimizi, sorumlu olmalarının gerekli olmadığı bir dönemde onlara sorumluluk yüklediğimiz çocuklarımızın gelecek yıllarından çaldığımızı belirtmiştir (Korczak, 2001, s. 62).

Çocukların her istediklerini yapmalarına izin verilmeli midir? Korczak bu soruya şöyle cevap verir: Burada öncelikle fedakârlık manasında bir şeyleri kısıtlayarak istencini hazırlamasına yardım etmemiz gereklidir ya da çocuğun hareket bölgesini

sınırlandırarak düşüncelerini ketleriz hem düşünce hem de hareket alanını kısıtlayıp, yitip gitmesi için uyarırız. Çocuğun yapmak istediği her şeye izin verirsek çocuğu aciz ve kederli yaparız. Çocuğun hiçbir şey yapmaması ve boyun eğmemesi için her şeyi yaparım demek doğru değildir (Korczak, 2001, s. 63).

Collombat da *"Çocukluğun Hor Görülmesine Hayır"* adlı eserinde Korczak'ın yetimhanesinde çocukların yetişkin insanların emirleri altında olmayacakları bir eğitim aldıklarından, kendi kural ve kanunlarını kendilerinin belirlediklerinden, kuralların çiğnemesi halinde ne olacağına karar verecek bir 'çocuk mahkemesi' kurduklarından söz etmiştir. Böylelikle yetimhanede kalan çocukların hak bilinci ile donatılmış olacaklarından, öteki insanlara karşı saygılı olacaklarından ve sorumluluk hislerinin gelişmesine olanak tanıyacaklarından bahsetmiştir. Ancak bu çocukların salt söz sahibi olacakları anlamına gelmemektedir. Korczak, çocukların olur da gece uyandıkları zaman yatıştırmaya ihtiyaçları olursa diye, küçük demirden yataklarını ayıran bölmelere delikler yapmıştır. Yetimhanenin kendi yasaları ve kendi dili vardır. Yetimhanede kalan çocuklar ve yetişkinler yetimhanedeki kurallara ortak karar veriyorlardır ve burası başka bir ülke gibidir (Collombat, 2019, s. 23).

Yetimhanede kalan çocukların kendilerini ilgilendiren karar alma süreçlerine dahil olmaları, çocukların statüsünü ve eşit haklara sahip olan bir kişi konumuna yükselttiğini ifade eden Szlazakow da Korczak'ın çocuklar için istediği eşit hak kavramının kırılgan grupta bulunan kadınların da özgürleştirilmesini hedefleyen toplumsal hareketlerden biri olduğu belirtmiştir. Korczak'ın asıl hedefinin tüm çocukların kişisel gelişimlerini kolaylaştırıcı bir eğitim türü sağlamak olduğunu söylemiş ve bunu çocukların hem öğretmenleri hem de akranları ile etkileşimleri sırasında meydana geldiğini ifade etmiştir (aktaran Engel L. H., 1999, s. 48).

Collombat'ın ifadeleriyle, yetimhaneye yeni gelen çocuğun sadece müdürler tarafından kabul edilmesi değil, yetimhanede yaşayan çocuklar tarafından da kabul görmesi gerekmekteydi. Yetimhanede herkesin bir görevi vardı, mesela tuvaletlerin denetlenmesi, kış ayında karların temizlenmesi gibi. Yetimhanenin bir de bildiri tahtası vardı. Orada haberler, mesajlar ve çocukların yapmaları gereken yeni görev listeleri asılıyordu, örneğin, bir camın kırılması, bir anahtarın kaybolması gibi. Yetimhanede bir

anlaşmazlık baş gösterdiği zaman mahkeme kurulur, taraflar dinlenir ve karar verilirdi. Çocuklar hâkim ya da kendilerinin avukatı olabiliyorlardı (Collombat, 2019). Mahkemenin kuralı şuydu, mahkeme yargıçları kendilerine karşı dava açılmayan kişiler arasından kura yöntemi ile seçiliyordu. Eğer çocuklardan biri başka bir çocuğu dava edecekse bunu bildiri panosuna asıyordu. Ardından mahkeme toplanıyor ve davalı olan kişi yargılanıyordu (Berger, 2008, s. 145).

Yetimhanesi içinde, çocukların kendi kurallarını oluşturmasını, kendilerini ifade etmeye teşvik edilmesini günümüz Çocuk Hakları Bildirgesi içindeki temel ilkelerden şemsiye haklardan biri olarak nitelendirilen çocuğun katılım hakkı ile bağlantılı olarak düşündüğümüzde, Korczak'ın bu hakkın işlemesinde ne oranda etkili uygulamalar yaptığını görebiliriz.

Roza A. Valeeva ve Irina D. Demakova, "Humanization of Education in the Context of Janusz Korczak Pedagogical Ideas" adlı makalelerinde, yetimhanedeki çocukların çıkarttığı gazeteden söz ederek, gazetenin içinde yetimhaneye yeni gelen bir çocuğun ilk ayının nasıl geçtiğinden, öğrencilerin rehabilitasyon sorunlarına kadar çeşitli haberlerin olduğunu belirtir (Valeeva ve Demakova, 2015, s. 164). Değil çocukların gazete çıkarması, basın özgürlüğünün bile hala tartışıldığı günümüzde, Korczak'ın çocuklara böyle bir hak tanıması, makale yazarlarının makalelerinin başlığında belirttikleri gibi eğitimin insanileştirilmesinde ve dolayısıyla da insan haklarının daha o yaştan itibaren öğrenilmesinde son derece önemli bir adımdır.

Janusz Korczak çocukların sosyal hayata dahil olmaları gerektiğini, fikir ve düşüncelerini ifade etme ihtiyaçlarını, çocuğa saygı duyulduğu zaman yetişkinlik dönemlerinde sorumluluk sahibi ve olgun birer bireye dönüşeceklerini ifade etmiştir. Korczak, okullarda verilen ezbere eğitimin çocuklara hiçbir açıdan verimli olmadığını, öğreticilerin dar görüşlü olmamaları gerektiğini ve çocuklara yenilikçi bir eğitim anlayışı ile eğitim vermenin çocuğun gelişimi açısından uygun olacağını ifade etmiştir. (Dorot ve Davidovich, 2021, s. 873).

Ayrıca, çoğu çocuğun gazete okuyabilmek için okuma-yazma öğrenmek ve gazetede yazı yazmak istemesi, çocukların kendilerini geliştirmeleri ve yazı yazarak kendilerini

ifade etmeleri açısından değer taşımaktadır (Engel L. H., 1999, s. 58). Yetimhaneye yeni gelen bir çocuk olduğunda 'kalabalık eden' statüsünden 'yeni gelen' statüsüne geçiş için halk oylaması yapılmakta, çocuk cumhuriyetinin kendi yasasının ve kendi âdetlerinin olması, yaşam alanlarındaki kurallara ortak karar verilmesini sağlamakta (Collombat, 2019, s. 40) ve böylece çocukların demokrasiyi ve demokrasinin gerektirdiklerini, birbirlerinin haklarına saygı göstermeyi öğrenmelerine katkı sunmaktadır.

Valeeval ve Demokava'nın ifadeleriyle, yetimhane, çocukların yaşamının hümanizmle pekiştirildiği bir yerdi. Çocukların gelişimleri ve refahları için uygun koşullar oluşturmak ve her çocuğun güvenliğinin sağlanması önemliydi. Yetimhanenin sistemi çocukların kişiliklerinin bağımsız olarak yetişmelerini sağlamak ve çocukların diğer insanlara nasıl davranmaları gerektiklerini öğrenebilecekleri şekildeydi. Burası, çocuğun kendi kişiliğine ve kendi haklarına saygı duymayı, diğer çocuklara da saygı ilkeleri çerçevesinde davranmayı öğrendiği bir yerdi. Korczak yetimhanede kalan çocukları dikkatle takip ediyor, boy ve kilo ölçümü yapıyor, yaşına göre zayıf olan çocuğa uygun beslenme yapıyor ve sağlıklarını dikkatle kontrol ediyordu (Valeeva ve Demakova, 2015, s. 163).

Korczak'ın hem kendi yazdıklarına baktığımızda hem de hakkında yapılan çalışmaları incelediğimizde açık bir şekilde, her ne kadar kitabına bir çocuk nasıl sevilmeli adını vermiş olsa da aslında bu sevgiyle beraber çocuklara gösterilmesi gereken saygıdan da söz ettiğini görüyoruz. Hiç kuşkusuz onun sözünü ettiği bu tür bir saygı, bugün insan haklarından ayrı düşünülemeyecek olan insan onuruyla bağlantılıdır. Bu saygıyı Korczak'ın "Çocuğun Saygı Hakkı" makalesinde açıkça görebiliriz.

3.2. Çocuğun Saygı Hakkı

Janus Korczak, Cenevre Beyannamesi'nin ilan edilişinden çok kısa bir süre sonra 1928 yılında yazdığı "Çocuğun Saygı Hakkı" adlı makalede, Beyanname'yi kimi açılardan eksik bularak eleştirmiş ve aynı zamanda daha önce sözü bile edilmeyen kimi çocuk haklarından söz etmiştir. Makaleye şu sözlerle başlar:

> İki hayat varmış gibi: biri ciddi ve saygın, diğeri ise küçük ve hoşgörüyle tahammül edilen. Şöyle deriz: "Geleceğin yetişkini, geleceğin çalışanı, geleceğin vatandaşı. Aslında bu, çocuklar için gerçek hayat ve ciddi şeyler daha sonra, çok uzak bir gelecekte başlayacak demektir." Onların bizim yanımızda yaşamalarına nazikçe müsaade ediyoruz ama hayatımız onlarsız daha kolay olurdu (Korczak, 2019, s. 108).

Ancak elbette ki bu çarpıcı cümlelerle başladığı makalesinde, çocuğa karşı bu yaklaşımı yani çocukların sürekli bakım isteyen, hayatımızı zorlaştıran ve hiçbir söz hakkı olmayan küçük insanlar olarak görülmesini şiddetle eleştirir. Eleştirmek bir yana tam tersine çocukların nasıl saygıya layık varlıklar olduğunu, kendilerine özgü bir dünyaları olduğunu ve bu dünyanın ciddiye alınması gerektiğini ısrarla vurgular. Böylece, ilk defa 1914 yılında yazdığı *"Bir Çocuk Nasıl Sevilmeli?"* adlı eserinde söz ettiği çocuğun saygı hakkını bu makalesinde detaylandırır. Makalenin en çarpıcı tarafı, çocukların kişiliklerinin gelişimine yaptığı vurgudur. O güne kadar çocuklar için yapılanların ve yapılması gerektiği düşünülenlerin çoğu çocuğun fiziksel varlığını korumak ve geliştirmekle ilgiliyken, Korczak, çocuğun kendisi için en iyi olanı yine kendisinin bileceğinden, onun düşündüğümüzden daha derinlikli bir anlayışa sahip olduğundan ve bu nedenle de saygıyı hak ettiğinden söz eder. O, açıkça bütün insanlıktan çocukların çeşitli duygu durumları ve tavırları için saygı talep eder. Buna çocuğun acıları, gözyaşları, bilgisizliği ve öğrenme gayreti de dahildir.

Korczak bize, çocuğun insan olduğunu hatırlatır ve çocukların birden ortaya çıkmadıklarını, kolayca başımızdan savuşturabileceğimiz kişiler olmadıklarını söyler. Askerlik görevi yapan kişilerin bile ihtiyaçları karşılanırken, çocukların ihtiyaçları için yetişkinlerin peşinde ihtiyacı olan şey için koşturmalarını, çocuklara bir şey vermediğimizden bahseder. Korczak, çocuğun ihtiyaçlarını çocuktan daha iyi bilen biri olmadığını ve yetişkinler tarafından güvensiz ilişkiler içerisinde olan çocukların anlayış beklediğini belirtir (Korczak, 2019, s. 109).

Çocuğun saygı hakkı derken aslında çocuk için birden fazla hak talebinde bulunur. Çocuğun bilgisizliği için saygı, öğrenme çabası için saygı, bütçesi ve mal varlığı için saygı, gözyaşları ve çektiği acılar için de saygı ister. Bilgisiz birini kandırmak kolaydır,

çocuk sorduğu soruların cevaplarını bizden alırken isteksiz davrandığımızı, çocuklara karşı anlayış sınırlarımızın geniş olmadığını, çocuklara bağırıp cezalandırdığımızı, çocukların bilgileri dahilinde olan her şeyin büyüklerin konuştukları şeyleri gizlice dinleyerek edinmeleri olmasa, çocukların bilgilerinin sınırlı olduğundan bahseder. Çocuğun düştüğünde kanayan dizinin acısını küçümsememeiz gerektiğini, çocuğun acıları daha yeni yeni deneyimleyerek kazandığı için gözyaşlarına ve acısına saygı göstermemiz gerektiğini söyler. Çocuk bir yanlış yaptığı zaman ailelerin her zaman sinirlenip bağırdığını, ancak aynı hatayı kendileri yaptığı zaman bir şey olmadığını gören çocuk afallar. Çocuğun alışkın olmadığı şeyler vardır: ıstıraplar, haksızlıklar ve önyargılar. Bu nedenledir ki çocuğun başına bunlardan biri bile gelse üzülür, ağlar, sızlanır. Büyükler için çocukların bu davranışları anlaşılmazdır çoğu zaman. Çocuklar kendilerini güçsüz hissettikleri ve anlaşılmadıkları zamanlar da ağlarlar, isyan ederler. Yetişkinlerin kendilerini anlamalarını beklerler. Aile içerisinde yaşanan her soruna çocuklar da şahit olur. Ailenin maddi olanaksızlıkları ve eksikliklerini kendilerine birer yük edinirler. Çocuk özendiği bir şey olduğu zaman ailesinin geçim derdini düşünmemesi gerekirken bunları da düşünür. Çocuğun geçmiş yaşamında bu yaşadığı hayal kırıklıkları geleceğini de etkiler. Çocuğun sancılı gelişme sürecinin de bir saygıyı hak ettiğini düşünen Korczak, çocuğun bir anda koşma isteğini ya da aniden durgunlaşma isteğini, keyifsizliğini, üşümesini ya da sıcakladığını her zaman çocuğun kaprislerinden kaynaklanmadığını düşünmemiz gerektiğini ekler. Çocuğun geçirdiği bugünü için saygı istediğini söyleyen Korczak, çocuğun o anı sorumlu bir şekilde yaşamasını müsaade etmezsek yarın sorumlu bir davranış sergilemesini nasıl bekleyebiliriz diye sorar. Çocuğun yaşadığı her anı dolu dolu yaşamasına, kendine güvenmesine ve mutlu olmasına izin vermemiz gerektiğini, çocukların gelecekleri için o anlarından, bugünlerinden vazgeçmememiz gerektiğini söyler (Korczak, 2019, s. 112).

Çocuğun geçtiği evreler küçümsenmeyecek kadar önemlidir ve bu evrelerin çocuk için, çocuğun yetişkinlik dönemi için önemi büyüktür. Çocuğun yaşanmışlıklarına saygı gösterilmediği zaman geriye çocukluk yıllarından onarılamaz kaygılar, acılar, düş kırıklıkları kalır.

Korczak, şu soruyu sorar: *Çocuğun bugün bilinçli ve sorumlu bir şekilde yaşamasına müsaade etmezsek, yarın bunu yapmasını nasıl bekleyebiliriz?* (Korczak, 2019, s. 111).

Bu sorunun bugün de sorulması ve cevaplanması gerekmektedir. Daha iyi insanlar yetiştirmenin ve insan haklarının korunduğu daha iyi bir dünya yaratmanın yolunun çocukluktan başladığı açıktır. Çünkü ancak, çocukluktan itibaren insana ve dolayısıyla da kendine saygıyı öğrenen, kendisinin ve tüm insanların ortak olarak sahip oldukları insan onurunun farkında olan bir insan dünyayı güzelleştirecek ve daha yaşanır hale getirecektir.

3.3. Çocuğun Kendi Olma Hakkı

"Doktor çocuğu ölümden kurtarabilir. Bir eğitimcinin görevi ise, çocuğun yaşamasına imkân vermek ve çocuğun kendi olma hakkını temin etmektir" (Korczak, 2019, 116). Kendisi de aynı zamanda bir doktor olan Korczak, bu sözleriyle neredeyse çocuğun yaşama hakkıyla, kendi olma hakkını eş seviyede tutar. Yaşamak sadece biyolojik varlığı sürdürmek değil, aynı zamanda insani olanakları gerçekleştirmek ve geliştirmektir. Düşünen bir varlık olan insanın en büyük olanağı ise düşünerek kendisine bir dünya yaratmak, kendi kararlarını vermek ve bu kararlar doğrultusunda yaşamını sürdürmektir. İnsan onuru da bunu gerektirir. Bu durum bütün yetişkinler için olduğu gibi çocuklar için de geçerlidir.

Çocukların dinlenilme haklarının olduğunu söyleyen Korczak, yetimhanede akran mahkemesi kurarak çocuklar arasında 'iletişimsel adalet' yaratmıştır. Çocukların dinlenilme haklarının olmadığı bir yerde karşılıklı saygının olmayacağını söyler. (Korczak, 2009, s. 18). Onun bu ifadeleri, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ''Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak, ülke sınırlarına bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir.'' (UNICEF, 2020) maddesi ile örtüşmektedir.

Korczak'a göre çocukların birincil ve reddedilemez hakkı, onlarla ilgili değerlendirme ve kararlarımıza aktif katılımları ve düşüncelerini dile getirme hakkıdır. Çocukların güveni ve saygısı kazanıldığı zaman, çocuklar yetişkinlere kendi iradeleri ile güvendiklerinde daha az hata ve daha az kafa karışıklığı olacağını belirtir (Korczak, 2009, s. 19). Yani o, çocukların sadece sağduyuya ihtiyaçları olmadığını, bunun yanında

iradelerine de ciddi bir önem arz edilmesi gerektiğini savunmuştur (Engel L. H., 1999, s. 51).

Çocuklar sorunlarının ciddi bir şekilde dinlenip ele alınmasını ve kendilerine adil bir şekilde davranılmasını isteme hakkına sahiptirler. Yetimhanenin günlük aktivitelerinde özgürce kendilerini ifade edebilmişlerdir. Gazete çıkartarak, mahkeme kurarak birbirlerine karşı saygı duymayı ve demokratik bir biçimde davranmayı öğrenmişlerdir (Korczak, 2009, s. 19). Çıkarttıkları gazetelerde kendi düşüncelerini yazmaları, arkadaşlarının yazıları üzerine birbirleri ile tartışmaları, çocukların kendileri olma haklarıyla ilgilidir ve bu aktiviteler kişiliklerinin gelişmesinde, kendilerinin ve başkalarının haklarını korumayı öğrenmede son derece etkili olmuştur.

> Çocukların üzerinde nasıl davranmaları gerektiği konusunda baskı kuruyoruz. Çocukların tek başına vakit geçirmelerine bir şey demiyoruz ancak yanımızdayken ve dikkatimiz dağınıkken gördüğümüz zaman çocukların yaramazlıklarını, açıklarını bulmaya çalışıyoruz. Çocukların sevinçlerine ortak olmuyor, çocukların kendilerini bizden sakınıp saklamalarına mahal veriyoruz. Çocuklar bize kendilerini anlatamıyor çünkü anlaşılmayacaklarından çekiniyorlar. Sürekli çocukların hatalarına odaklanırken yaptıkları örnek davranışları fark etmiyoruz. Kendi isteklerimiz neticesinde çocuklara istemedikleri sorumluluklar yüklüyoruz, çocukların hislerini düşünmeden. Oysa çocukları görmüyor, hislerini anlamıyoruz. Oysa çocukların anlaşılmaya ihtiyaçları olduğu, yetişkinler tarafından hata yapsalar bile anlayışla karşılanmaya ihtiyaçları olduğunu biliyoruz (Korczak, 2019, s. 113).

Korczak çocuğun kendi olma hakkını, en temel haklardan biri olarak ortaya koyar ve ailelerinin, eğitimcilerin ve nihayet bütün insanlığın bu hakkı onlara vermesi gerektiğini açıkça belirtir. Kendisi de sadece yazdığı eserlerle teorik olarak bu haktan söz etmekle kalmamış, hayatı boyunca, çocuklarla geçirdiği tüm zamanlar boyunca bu hakkın gerçekleşmesine çalışmış ve bu hakkın koruyucusu olmuştur.

BÖLÜM 4: SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuk Hakları Sözleşmesi dünyada en fazla sayıda devlet tarafından kabul edilen sözleşme olmasına rağmen, ülkemizde ve bütün dünyada çocukların içinde bulunduğu durum Korczak'ın yaşadığı dönemle karşılaştırıldığında ve aradan geçen onca yıl hesaba katıldığında, çok da olumlu bir tablo çizmemektedir. Çocukların Korczak'ın sözünü ettiği ve kendi yetimhanesinde uygulamaya çalıştığı haklara kavuşması ve fikirlerini özgürce ortaya koyması bir yana, bütün dünyada çocuklar hala bazı haklarına ulaşamamaktadır.

Çocukların erişkinliğe gelinceye dek insan olarak görülmedikleri, önemsenmedikleri, özel ihtiyaçlarının fark edilmediği toplumlardan, çocuğun değer kazandığı biricik ve kırılgan olduğu toplumlara, en önemlisi haklarının olduğu topluma evrildiğimiz bir gerçektir. Artık çocukların hakları sözleşmelerle ve yasalarla korunmaya çalışılmaktadır. Ancak bazen fırsat eşitsizliğinden bazen de kötü muamelelerden, savaşlardan, kıtlıktan, göçlerden ve benzeri pek çok sebepten dolayı temel haklarından yararlanamadıkları da bir başka gerçektir.

Şöyle bir düşünecek olduğumuzda çocukların sadece asker olarak yetiştiği, evdeki gelire katkı sağlamak için iş gücü olarak kullanıldığı ve çocukların haklarının korunmadığı zamanların çok da geride kalmış olmadığını söyleyebiliriz. Yaşadığımız toplumlarda, çocukların pek çok hakkı, örneğin en temel haklarından biri olan eğitim hakkı, çocukların okula gönderilmemesi nedeni ile çiğnenmektedir. Ya da çocukların çalıştırılmasının, ekonomik sömürüye uğramasının ve bunların getirilerinden olan sağlık kaybının neden olduğu sonuçlar açıktır.

Çocuk Hakları Bildirgesini kabul eden çoğu ülkede hak savunuculuğu yapılmamakta ve pek çok çocuk hakkı ihlali yaşanmaktadır. Çocukların insan hakları olan çocuk hakları, çocukların eğitim, barınma ve beslenme gibi haklardan yoksun bırakılmamasını gerektirmektedir. Ancak yine de dünyanın çeşitli yerlerinde çeşitli sebeplerle okula gönderilemeyen kız ve erkek çocukları mevcuttur. Sosyal adaletsizlikten en çok etkilenen bölgelerde, örneğin Afrika kıtasında temiz su ve yiyecek bulmakta güçlük

çeken çocuklar, yaşama haklarını dahi kaybetmektedir. Ya da ülkelerinden savaş gibi zorunlu sebeplerle bir şekilde başka bir ülkeye göç etmek zorunda kalıp, mülteci konumuna gelmiş olan çocukların mülteci kamplarında sağlıksız koşullarda barınmaları haklarının korunmasını engellemektedir. 2015 yılından bu yana Avrupa'ya giden göçmenlerin üçte birinin çocuklar olması, çoğunun refakatsiz çocuk olması, yanlarında herhangi bir yetişkin olmadan göç eden çocukların sayısı azımsanamayacak kadar çoktur (Collombat, 2019, s. 80). Bu nedenle tıpkı Korczak'ın yaşadığı iki dünya savaşı sırasında ve sonrasında olduğu gibi, vatansız ve ailesiz kalan çocuklar bugün de en büyük hak ihlaline uğrayan çocuk grupları arasındadır.

Çocuk hakları tüm dünya çocukları için olsa da, fırsat eşitsizliğine maruz kalan çocuklara etkili bir şekilde ulaşılamadığı, çocukların haksızlık ve ayırımcılığa uğradıkları su götürmez bir gerçektir. Çoğu ülkede çocuklar şiddete ve ihmale uğrarken ve bunları yapanlar cezasız kalırken, çocuklar zorla fuhuş, organ kaçakçılığı ve dilenmeye sürüklenirken, çocuk haklarının uygulanması ve korunması konusunda eksik kalındığı açıktır.

Çocuk haklarını korumak ülkelerin, hatta insan onurunun ve insanın değerinin bilincinde olan her insanın yapması gereken bir görevdir. Bazı sorunları görmezden gelmek, bir başkasının yapmasını beklemek yerine Evrensel Bildirge'de belirtildiği gibi "akıl ve vicdanla" donatılan herkesin bu konu hakkında söz sahibi olması ve harekete geçmesi gerekmektedir. Çocuklarının bugününü koruyan toplumlar, hem çocuklarının hem de ülkelerinin yarınlarına katkı ve gelişim sağlar. Çocuklar ülkelerin geleceklerinin temel taşı olarak görülmektedir ve toplumsallaşmanın önemli dönüm noktalarıdır (Ahioğlu, 2004, s. 142).

Korczak'a göre çocukların toplumun bir parçası olarak kabul edilmesi gerekliydi. Çünkü çocuklar vardı her zaman da var olacaklardı. Toplumun, büyük bir bölümünü oluşturan çocukları görmezden gelmemiz, yok saymamız, isteklerini kulak ardı etmemiz kabul edilebilir değildi. Korczak, çocukların durumlarıyla ilgilenmedikçe yeryüzünü değiştiremeyeceğimizi, yetişkin insanların çocuklarını kendileri ile denk görmek yerine üzerlerinde hakimiyet kurmayı bırakmalarını, çocukların anne ve babalarının vasiliği

altında olmadan zorlukları aşmaları gerektiğini, çocuğu zapt ederek özgürleştiremeyeceğimizi söylüyordu.

Çocukların gazete çıkartmasını, parlamento kurmasını sağlayan Korczak'ın çocukların kendilerini ilgilendiren her alanda görüşlerini açıkça ifade etme hakkının olduğunu savunması ve çocukların bu sayede öğrenmesi ve keşifler yapması Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 13. ve 31. maddesi ile bağdaşır. Korczak'ın çocuklar için istediği çocukların kendileri olma hakkı, çocukların düşüncelerini ifade etmeleri ve boş zamanlarını kendi istek ve arzuları doğrultusunda düzenlemelerini de içermektedir.

Korczak, 'çocuğa bugünün insan haklarını vermeden, yarının insanının görev yükünü taşıtıyoruz' demiştir (Korczak, 2019, s. 112). Bu doğru bir sözdür. Çocukların oyun oynaması ya da kendini, benliğini keşfetmesi gereken yaşta üzerine ağır sorumluluklar yüklüyoruz. Örneğin, babası küçük yaşta vefat etmiş bir erkek çocuğuna babasının yerini almasını ve evin reisi olmasını bekliyoruz, çocukları küçük yaşta bir meslek öğrenmeleri için çırak yapıyoruz, yeni kardeşi doğan bir kız çocuğuna ufak da olsa annelik yaptırıyoruz, ancak çocukların çocukluklarını yaşamaları gerektiğini unutuyor ve uygun alanlar yaratmıyoruz.

Janusz Korczak, çocuklara kendi haklarını ve değerlerini bilmelerini sağlayan, diğer insanların haklarına ve değerlerine saygılı olmalarını amaçlayan bir eğitim vermiştir. Bu tür bir eğitim, bugün de gereklidir.

> Çocukların birbirleriyle olan ilişkilerinde saygının olmasını, birbirlerine karşı haklarının farkında olmalarını, duygu ve düşüncelerini ifade etmelerini ve içe kapanıp kendilerini soyutlamamalarını öğretmeliyiz. Çocuk bizim arzu ettiklerimizi yerine getirmediği zaman eleştirmek yerine çocuğun arzu ettiklerinin neler olduğuna önem vermemiz gereklidir. Çocukların kötü yönlerini görmek yerine çevreleri içi yaptıkları fedakarlıkları, birbirlerine karşı güzel davranışlarını görmeliyiz. Çocukların hissettiklerine, acılarına, mutluluklarına saygıyla yaklaşmalı ve çocukları anlamalıyız. Anlaşıldığını

> bilen ve hisseden çocuğun rehberi olmalı, kaybolmaması için elimizden geleni yapmalıyız (Korczak, 2019, s. 110).

Korczak, çocukların duyguların şairi, düşünürü ve prensi olduğunu söyler. Beyaz, ışık saçan, lekesiz, kutsal çocukluğa saygı duyulmasını, en azından alçakgönüllülük gösterilmesini ister (Korczak, 2019, s. 117).

Korczak, çocukların dünya nüfusunun üçte birini oluşturduğunu, çocukluk döneminin insan hayatının üçte birine denk düştüğünü ifade etmiş ve çocuklara yeryüzündeki zenginliklerin üçte birini vermemiz gerektiğini belirterek bunun bir lütuf değil, onların hakkı olduğuna işaret etmiştir (Korczak, 2019, s. 107).

2022 yılının Kasım ayı itibariyle dünyadaki insan sayısı 8 milyara ulaşmıştır. Veriler bu sayının %30'unun çocuk olduğunu söylemektedir (TÜİK, 2022). Anlaşılan çocuklar, bugün de insanlığın üçte birine yakın bir bölümünü oluşturmaktadır. Yani, onlara hala dünyada sahip olduklarımızın en az üçte birini verme yükümlülüğümüz devam etmektedir. İnsan ömrünün uzadığı göz önüne alındığında ise çocukluk ömrün üçte birlik kısmından daha azına denk düşmektedir. Ancak insan hayatında çocuk olarak geçen dönemin insanın sonraki yıllarında ne kadar etkili olduğunu bugün daha iyi biliyoruz. Bu nedenle, çocukları ve onların çocukluklarını koruma görevi her zamankinden daha önemlidir.

Bunun yanı sıra, eğer çocukların ileride insan onurunun bilincinde olan, insan haklarını koruyan bireyler olmalarını istiyorsak, her şeyden önce onların insanın değerini bilmeleri gerekmektedir. Bu değeri yani insanın değerini de kendilerinin de aynı değere sahip olduğuna dair bir bilince kavuştuklarında koruyabileceklerdir. Onların küçük yaşta bu bilinci elde etmelerini sağlamak için Korczak'ın çalışmalarının ışığında yol almak, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin salt bir retorik olmasının önüne geçecek ve dünyayı hem çocuklar hem büyükler için daha yaşanır bir hale getirecektir.

KAYNAKÇA

About Holocaust. (2022). *Dr. Janusz Korczak Kimdi ve Varşova Gettosu'ndaki Yetimhanesinden Çocuklarla Treblinka'ya Gitmeyi Neden Tercih Etti?* Kasım 22, 2022 tarihinde Aboutholocaust: https://aboutholocaust.org/tr/facts/dr-janusz-korczak-kimdi-ve-varsova-gettosu-ndaki-yetimhanesinden-cocuklarla-treblinka-ya-gitmeyi-neden-tercih-etti adresinden alındı.

Ahioğlu, N. (2004). Çocuklar ve Küreselleşme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37*(1), 141-155. Temmuz, 20, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/509210 adresinden alındı.

Aish. (2009). Humanity's Litmus Test. Kasım 22, 2022 tarihinde aish: https://aish.com/48970186/ adresinden alındı

Akarsu, B. (1975). *Felsefe Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Akçaoğlu, Z. (2019). Layık Mıyız Çocuklarımıza? *Düşünüyorum Dergisi* (Özel Sayısı), 193-195. Haziran 3, 2022 tarihinde http://dusunuyorumdergisi.com/wp-content/uploads/dergi-pdf/bulten_insan_haklari_sayisi.pdf adresinden alındı.

Akyüz, E. (2019). Çocuk Hakları Bildirisi ve Türk Hukuk Sistemi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 339-365.

Avrupa Çocuk Hakları Stratejisi. (2016). Çocukların İnsan Hakları. Avrupa Konseyi. Eylül, 15, 2022 tarihinde https://www.aile.gov.tr/media/7643/ak2016-2021-cocuk-haklari-strateji-belgesi-turkce.pdf adresinden alındı.

Başçı, G. (2020). 1808 Sened-i İttifak ve 1839 Tanzimat Fermanının 1215 Magna Carta İle Anayasalcılık ve İnsan Hakları Açısından Karşılaştırılması. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 227-242. Temmuz 20, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1320309 adresinden alındı. doi:10.30794/pausbed.803116.

Beraberce Derneği. (2022). *Janusz Korczak.* Kasım 22, 2022 tarihinde hatırla beraberce: https://hatirla.beraberce.org.tr/map/janusz-korczak/ adresinden alındı.

Berger, S. J. (2008). A clandestine curriculum of resistance: Hope, survival, and determination in the Warsaw Ghetto, 1939–1942 (Yayın no. 3327394) [*Yayınlanmış Doktora Tezi*, University of Illinois at Chicago]. https://www.proquest.com/docview/304328494/97A63A8CF7684CB5PQ/1?accountid=16519

Birleşmiş Milletler. (1959, Kasım 20). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi. Ekim 3, 2022 tarihinde https://kdkcocuk.gov.tr/anasayfa/contents/files/YasalDuzenlemeler/BM_cocuk_Haklari_Bildirisi.pdf adresinden alındı.

Buğra, A. (2004). Küreselleşme, Ekonomik Yaşam ve İnsan Hakları. İ. Kuçuradi ve B. Peker (Ed), *Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye'de ve Dünya'da İnsan Hakları* içinde (s. 225-231). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Collombat, I. (2019). *Çocukluğun Hor Görülmesine Hayır: Janusz Korczak.* İstanbul: Alfa.

Cumhuriyet Gazetesi İnternet Sitesi. (2021). Dünyada çocuk istismarı verileri! *Dünyada çocuk istismarı verileri!*. Eylül 25, 2022 tarihinde https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunyada-cocuk-istismari-verileri-1849245 adresinden alındı.

Çakmak, B. (2018). Türkiye Yazılı Basınında Yer Alan Çocuk İstismarı Haberlerinin İncelenmesi. *Global Media Journal TR Edition, 9*(17). Eylül 25, 2022 tarihinde https://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/ogrenci_calismasi_bekir_cakmak.pdf adresinden alındı.

Çelik, E. (2019). İnsan Hakları Hukukunda İnsan Onurunun Yeri ve Rolü. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 9*(2), 282-310. Temmuz 10, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/835060 adresinden alındı.

Çotuksöken, B. (2017). İnsan Haklarının Antropolojik Temeli. *İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve Unesco Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü Bülteni*(1).

Çotuksöken, B. (2019). İnsan Hakları ve Felsefe. *Düşünüyorum Dergisi* (Özel Sayısı), 13-18. Haziran 3, 2022 tarihinde http://dusunuyorumdergisi.com/wp-content/uploads/dergi-pdf/bulten_insan_haklari_sayisi.pdf adresinden alındı.

Dorot, R. ve Davidovich, N. (2021). Janus Korczak as perceived in education and art. *Israel Affairs 27(5).* Kasım 22, 2022 tarihinde https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/13537121.2021.1968211?needAccess=true&role=button adresinden alınmıştır.

Durmuş, B., ve Şirin, M. C. (2011). Çocuğun Saygı Hakkı. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 69*(1-2), 1199-1207. Temmuz 1, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/97673 adresinden alındı.

Dünyalılar. (2018). *Janusz Korzcak ve Çocuk Hakları*. Kasım 22, 2022 tarihinde dünyalılar org: https://dunyalilar.org/janusz-korzcak-ve-cocuk-haklari.html/ adresinden alındı.

Engel, L. H. (1999). The pedagogy of Janusz Korczak in the Hadera Democratic School: Early twentieth-century reform in modern Israel (Yayın no. 9939697) [Yayınlanmış Doktora Tezi, The University of Wisconsin - Madison] https://www.proquest.com/docview/304539406/D0E1B96368B04949PQ/2?accountid=16519

Gören, Z. (2017). Janusz Korczak'ın İzinde Günümüzde Çocukların Temel Hakları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16*(32), 43-67.

Gürbüz, Y. (2021). *Dünya Savaşları ve Sonrası Çocuk İstismarı Hakkında Yapılan Hukuki Düzenlemeler.* Ağustos 7, 2022 tarihinde Akademikkaynak: https://www.akademikkaynak.com/wp-content/uploads/2021/01/yuksel-gurbuz-makale-1.pdf adresinden alındı.

Healy, L. M. (2008). Exploring the history of social work as a human rights professios. *International Social Work,* 735-748. Ağustos 28, 2022 tarihinde https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/0020872808095247 adresinden alındı. doi:10.1177/0020872808095247.

Holokost Ansiklopedi. (2022). *Antisemitizm Nedir?* Kasım 22, 2022 tarihinde encyclopedia: https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/antisemitism adresinden alındı.

Holokost Ansiklopedisi. (2022). *Holokost'a Giriş*. Holokost Ansiklopedisi: Kasım 22, 2022 tarihinde https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/introduction-to-the-holocaust adresinden alındı.

Hukukbook. (2021). *Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi*. Haziran 26, 2022 tarihinde Hukuk Book: https://hukukbook.com/fransiz-insan-ve-yurttas-haklari-bildirisi/ adresinden alındı.

ILO. (2021). *Çocuk İşçiliği.* ILO Ankara. Haziran 5, 2022 tarihinde https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm adresinden alındı.

İnan, A. N. (1968). Çocuk Hakları Beyannamesi İlkelerinin Türk Hukuk Sistemine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 201-219. Haziran 7, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/806870 adresinden alındı.

İnsan Hakları Derneği. (2022). *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. Haziran 7, 2022 tarihinde İnsan Hakları Derneği: https://www.ihd.org.tr/ble-mletler-cuk-haklarina-da-slee/ adresinden alındı.

Kaya, B. (2019). İlk Anayasa Olarak Amerikan Anayasasının Tarihi, Sosyolojik ve Felsefi Arkaplanı (Yayın no. 633522) [Yayınlanmış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi] https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Korczak, J. (2001). *Bir Çocuk Nasıl Sevilmeli: Ailede Çocuk.* Ankara: Ütüpya Yayınevi.

Korczak, J. (2009). *The Child's Right to Respect.* Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Korczak, J. (2019). Çocuğun Saygı Hakkı. *Çocuk ve Medeniyet, 4*(8), 107-118.Eylül 20, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1335773 adresinden alındı.

Kuçuradi, İ. (2016a). İnsan Onuru Kavramı ve İnsan Hakları., *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları* içinde (s. 69). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kuçuradi, İ. (2016a). Etik İlkeler ve Hukukun Temel Öncülleri Olarak İnsan Hakları., *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları* içinde (s. 55-68) Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kuçuradi, İ. (2016a). İnsan Hakları Işığında "Azınlık Hakları"., *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları* içinde (s. 142). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kuçuradi, İ. (2016b). Felsefe ve İnsan Hakları., *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri* içinde (s. 73). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kuçuradi, İ. (2018). Değerler ve Değer, *İnsan ve Değerleri* içinde (s. 40). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kurt, S. L. (2016). Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslarası Belgeler ve Türkiye Uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 99-127. Haziran 15, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/227835 adresinden alındı.

Mengüşoğlu, T. (2017). *İnsan Felsefesi.* Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Mercier, A. (2016). İnsan Haklarının Temelleri. İ. Kuçuradi (Ed.), *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri* içinde (s. 25). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Oxford. (2022). 'Onur' Tanımı. Haziran 12, 2022 tarihinde https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/honour_1?q=honour adresinden alındı.

Oxford. (2022, Temmuz 22). *What is the Child?* Haziran 12, 2022 tarihinde https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/child?q=child adresinden alındı.

Parmaksızoğlu, F. B. (2018). İnsan Hakları, Ahlak ve Kültür Açısından "Onur" Kavramına Yaklaşımın Kavramın Tanımlanmasına Etkileri. *Dini Araştırmalar, 21*(54), 225-246. Eylül 20, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/597886 adresinden alındı.

Payne, M. (2008). Henry Shue on Basic Rights. *Essays in Philosophy*, *9*(5). Ekim 15, 2022 tarihinde https://core.ac.uk/download/pdf/48856387.pdf adresinden alındı.

Seymen Çakar, A. (2012). *Hukuki Bir Kavram Olarak İnsan Onuru*. Eylül 20, 2022 tarihinde http://www.umut.org.tr/userfiles/files/Document/document_13.pdf adresinden alındı.

Shner, M. (2018). Why Children have Rights: Children Rights in Janusz Korczak's Education Philosophy. *International Journal Of Children's Rights*. Eylül 10, 2022 tarihinde https://eds.p.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=42cb7a32-6f07-4a35-a753-09057b9b954e%40redis adresinden alındı.

Shue, H. (2016). Temel Hakların Evrenselliği. İ. Kuçuradi (Ed.) *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri* içinde (s. 40). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Shultziner, D. (2003). Human Dignity - Functions and Meanings. *Global Jurist Topics, 3*(3). Eylül 20, 2022 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/311810532_Human_Dignity_-_Functions_and_Meanings adresinden alındı.

Sterling, E. (1998). Janusz Korczak: Scholar-Artist. *The Polish Review, 43*(1), 13-21. Eylül 10, 2022 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/238598048_JANUSZ_KORCZAK_SCHOLAR-ARTIST adresinden alındı.

Şen, A. (2020). İnsan Hakları, Çocuk Hakları ve İnsan Hakları Eğitimi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International (AJESI)*, 462-482. Haziran 15, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1119205 adresinden alındı.

TBMM. (2022). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Haziran 15, 2022 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/tc_anayasasi.maddeler?p3=90#:~:text=90.,Madde&text=T%C3%BCrkiye%20Cumhuriyeti%20ad%C4%B1na%20Yabanc%C4%B1%20Devletlerle,bir%20kanunla%20uygun%20bulmas%C4%B1na%20ba%C4%9Fl%C4%B1d%C4%B1r. adresinden alındı

Tepe, H. (2019). İnsan Hakları Felsefesi. *Düşünüyorum* (Özel Sayısı), 9-10. Haziran 3, 2022 tarihinde http://dusunuyorumdergisi.com/wp-content/uploads/dergi-pdf/bulten_insan_haklari_sayisi.pdf adresinden alındı.

TÜİK. (2022). Dünya Nüfus Günü. Kasım 15, 2022 tarihinde https://archive.md/BQygZ adresinden alındı.

Uluslararası Çocuk Merkezi. (2022). *Çocuk Hakları Sözleşmesinin 27. Yılında Çocuk Haklarının Durumu* Haziran 16, 2022 tarihinde http://www.icc.org.tr/icerik.php?id=25&kid=162 adresinden alındı.

UNİCEF. (2022). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. Haziran 16, 2022 tarihinde https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme adresinden alındı.

Ünal, Ş. (2001). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri* (Cilt 89). Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.

Valeeva, R. A. (2010). Janusz Korczak's Holistic System of Education. *Russian-American Education Forum: An Online Journal, 2*(1), 1 Kasım 16, 2022 tarihinde http://www.rus-ameeduforum.com/content/en/?task=art&article=1000729&iid=6 adresinden alındı.

Valeeva, R. A., ve Demakova, I. D. (2015). Humanization of Education in the Context of Janusz Korczak Pedagogical Ideas. *Review of European Studies, 7*(4), 161-171. Kasım 16, 2022 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/273486907_Humanization_of_Education_in_the_Context_of_Janusz_Korczak_Pedagogical_Ideas adresinden alındı.

Varlı, N. (2020). Effects of Cultures on Human Rights Violations and Proposed Solution. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*. Kasım 10, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1186949 adresinden alındı.

World Jewish Congress. (2022). *Dr. Janusz Korczak Kimdi Ve Varşova Gettosu'ndaki Yetimhanesinden Çocuklarla Treblinka'ya Gitmeyi Neden Tercih Etti?* Kasım 16, 2022 tarihinde https://abouttholocaust.org/tr/facts/dr-janusz-korczak-kimdi-

ve-varsova-gettosu-ndaki-yetimhanesinden-cocuklarla-treblinka-ya-gitmeyi-neden-tercih-etti adresinden alındı.

Yadvashem. (2020). Janusz Korczak monument in Yad Vashem. Aralık 5, 2022 https://www.yadvashem.org//education//educational-materials//lesson-plans//janusz-korczak//korczak-lesson-plan.html adresinden alındı.

Yadvashem. (2022). Janusz Korczak. Aralık 5, 2022 tarihinde https://photos.yadvashem.org/photo-details.html?language=en&item_id=100618 adresinden alındı.

Yadvashem. (2022). *Başkalarıyla İlgilenmek: Stefania Wilczyńska*. Yadvashem. Aralık 5, 2022 tarihinde https://www.yadvashem.org/yv/en/exhibitions/women-in-the-holocaust/caring-others/stefania-wilczynska.asp adresinden alındı.

Yavlal-Gedik, N. (2003). İ. Kuçuradi'nin İnsan Hakları Görüşü. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*(2). Temmuz 18, 2022 tarihinde https://acikerisim.uludag.edu.tr/bitstream/11452/16756/1/2003_2_2.pdf adresinden alındı.

Yeşilçayır, C. (2020). İnsan Haklarında Kuşaklar Tartışması ve Bir Çözüm Denemesi. *Temaşa Felsefe Dergisi(13)*. Temmuz 18, 2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1223308 adresinden alındı.

ÖZGEÇMİŞ

Senem KAPUCU

Eğitim

Derece/Yıl	*Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı*
2018	Maltepe Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü
2013	Avukat İbrahim Mutlu Lisesi

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*
2020 -	İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı

Mesleki Birlik/Dernek Üyelikleri

Yıl	*Kurum*
2020-	Üye: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği